

1921 માં પોગળ. Reg. No. 243

ધા મારી મા લાડુ ઉપરથી ઊતરી દાળ ઉપર ન.

વિગીતમાં ગઝલ.

ચા ખીડીને ચાહે સૌ જન, ચા ખીડી ન ચ્હાય છે;
તે છતાં તું ભેટ તેની, લેવા શું લલચાય છે.
કાયા તારી ચુસી લીધી, ત્હોયે મન તલસાય છે.
શત્રુને તે બહાલી ગણી, મુખાં શું મક્કાય છે;
ખાંડા ધારે ખાંડ ચઢેલી, બેઈ ખાવા નય છે;
જલડી તારી ટુંકી થાતાં, દાર તારાં બંધ થાય છે.
રોજના રોગી બનીને, વેધ, ડોક્ટર સચવાય છે;
જર જીવન ને જીવન ગયા, કાઠી મોંધી થાય છે.
હોટલમાં તો હાથી નરે, કાળો કેર વરતાય છે;
કુત્રિમ ચીજો ખાવા થકી, રોગો પ્રાપ્ત થાય છે.
પ્રધાર્યાર દેખો છો આંખે, ત્હોય હોટલમાં નય છે;
ચા ખીડી ગાઢી ના પી, મરણ પહેલું પમાય છે.
સોમચંદનું કહેલું માની, ચા ખીડી શું ચ્હાય છે;
વીર પુરુષ તો પહેલી તજશે, નિર્જન ચોથાં ખાય છે.

લેખક,

વેધ સોમચંદ જાડાલાલ શાહ.

૨. ગાંધી, પોગળમાં ખારાક તની પોગ-અમદાવાદ.

(સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.)

પ્રેમ ૩. ૦-૬-૦.

૮૩૮૫

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૩૮૫ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ મહા પોગાળ

વિષય ૬-૬

આધા મારી મા લાડુ ઉપરથી ઉતરી
દાળ ઉપર જા.

માર પોગળ.

સ્ત્રી છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

વૈદ્ય. સોમચંદ જેઠાલાલ શાહ.

દાળની પોગળમાં ખારાકુવાની પોગળ.

અમદાવાદ.

આ બુક મળવાનું ઠેકાણું.

બુકસેલર મંગળદાસ જેઠતારામ

રીચીરોડ-અમદાવાદ.

નડીયાદ.

બુકસેલર ડાહ્યાભાઈ વરજલાલ.

ઠે. સ્વામીનારાયણા મંદીર પાસે.

કાં. ૦૮-૦-

પ્રધાપાઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ

૧૧ ગોપીરાઈ-અંગ્રહ

૧-૧૬

કર્તાએ સર્વ હક્ક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

સંવત ૧૯૭૬.

સને ૧૯૨૦

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૧૦૦૦.

શ્રી ભારતઆર્ટ પ્રીન્ટીંગ વર્ક્સ લીમીટેડમાં
બની કનૈયાલાલ મણીલાલે છાપ્યું.
રીપ્રીન્ટ—અમદાવાદ.

સ્વાદીષ લોજનના શોખીનો માટે.

બટાકાની કાતરી, જળી, સળી વીગેરે સાથે જાતની જુદી જુદી ચીજો બનાવાનો સાંચો ખાસ જરૂરનો છે, સુરતી લાલાઓની તીખી તમતમતી ચીજો આ સંચાથી ઘેર બેઠે બની શકે છે. માટે ખરીદો. પીતળની દરેક જાતની છીણીઓ બનાવનાર : અને વેચનાર.

કંસારા દયાલજી માવજી

ઠે. કંસારા બજાર—અમદાવાદ.

માર પોગળ.

શક્તિની સ્તુતી.

દુઃખીને કંગાળાઓ, થઈ ગયો સ્વદેશ;

કર રક્ષણ મા દેશનુ, દે વૈભવ બળ બેશ.

રાગ આ-તી.

જયદેવો, જયદેવી, જયદેવી, હીન્દ તણી માતા મા; (૨)

અભયપદ સુખ આપો, કર શાન્તી શાતા. જયોજયો ભારતમાતા

બાળક ઉપર દયા લાવી, મન વંછીત કરજો મા; (૨)

હરદમ સુખ આપી, કષ્ટ સકળ હરજો. જયો જયો ભારતમાતા.

ભારતનુ દુઃખ જાણી, ઉઠો સત્તર થાઓ મા. (૨)

જગત જનેતા પ્યાતી, ત્રીશુળ લાઇ ધાવો. જયો જયો ભારતમાતા.

શક્તી હે શક્તી ? સર્વ વ્યાપક શક્તી ?

તારા પુત્રો શક્તી હીણ બની કુંભ કરણની ઉંઘમાં ઉઘે છે.

તેમને જગાડી શક્તી આપ ?

શક્તી—હે પુત્રો ? તમે અભક્ષ કુત્રીમ ચીજોનુ જીવ્યા સ્વા-
દને લીધે બક્ષણ કરી, અલ્પ સુખ આપવાવાળો અને લાજ ચરન્નદ
ન સચવાય તેવો પહેરવેશ પહેરી કાયા શોભાવી શરીર નીર્બળ
કર્મ, ધર્મને ભુલ્યા તેવો અનેક રોગોના ભોગી બની અલ્પ જન્મને
અલ્પ મર્જના પાંખમાં સપડાયા છો? વળી સાંભળો ?

અધ્યાય પહેલો,

વીર્ય રક્ષણ.

સવૈયા.

જે વીર્યથી શરીર સુંદર મનુષ્યનાં ઓળખાયે છે;
તે વીર્યને પાણી માફક મુખાંઓ વહેવરાવે છે.
એક ઘુંટ હોય શરીરમાં અત્યુ પણુ દુર ભાગે છે;
તે વીર્ય ને પાણી માફક મુખાંઓ વહેવરાવે છે.
જે વીર્યથી સુરાઓએ રણમાં નામ દીપાવ્યાં છે;
તે વીર્યને પાણી માફક મુખાંઓ વહેવરાવે છે.
જે વીર્યથી રૂષીમુનીએ મોટી તપસ્યા કરી છે.
ભગવાનને સન્મુખ બોલાવી વચનો મળી લીધાં છે;
જે વીર્યથી વીઘા બણી મનજશકિત ફેલાવે છે,
તે વીર્યને પાણી માફક મુખાંઓ વહેવરાવે છે.

હાલ-દીંગલા દીંગલીને પરણાવી મડા ગાંઠ બંધાવે છે.
ખારે વરસે શ્રીમંત લાવી પરચું ઝુલાવે છે
વીસપચીસમાં દીંગનાબાઇ સમથાનને દીપાવે છે;
હાથે કરીને માઆપો જમના દુત તેડાવે છે.
ખાર વરસની બાળા રાંડી નજર આગળ બટકે છે;
તેણે સુધારાના સાથી નવા સુધારા સોધે છે.

શરીરનો ખરેખરો આધાર વીર્ય ઉપર છે. આપણી બધા બુદ્ધિ
આરોગ્યતા, ઉત્પાદક ક્રાંતી આપુણ આ સવૈયા જામીને વીચાર

કરતાં અને ખરૂં જોતાં શરીરનો રાજ વાઈ છે. વાઈની રક્ષા કરનાર માણસો લાંબુ આયુષ્ય અને ખરૂં સુખ ભોગવતા હતા. હાલનો પચીસ ત્રીસ વરસની અંદર મરણ પામે છે, તેમનો પરશ્વતાપ આપણે કરીએ છીએ, અને વીધવા આશ્રમ અનાથઆશ્રમ કાઢવા બલામણો કરીએ છીએ. આવી કુત્રીમ બલામણ કરનારને હું પુછું છું કે ? આપણા આર્થ દેશોમાં રાજ્યો રાજ કરતા હતા ને તે રાજ તંત્ર ચલાવનારા આપણા પુણ્ય વડીલો હતા. ને મોટા મોટા પંડીતો હતા તે વખતે તેમણે આવાં આશ્રમ કાઢેલાં છે ? તમે દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી વીચાર કરો ? તમે સુધારે ચઢ્યા એટલે સુખ ભોગવતા થયા, પણ તમારા બાહ્યો ગરીબ ન કહેવાય તેમ તવંગર ન કહેવાય ને સામાન્ય સ્થિતી વાળા, જેને આખરૂં ઇજ્જત જહાલી છે, તેના માણસો કેવું દુઃખ ભોગવે છે તે તમારા કુત્રીમ સુખના ત્રીધે તમે દેખી શકતા નથી. પણ યાદ રાખજો ? જે વખતે તમે દુઃખ ભોગવતા થશો તે વખતે તે લોકો સુખ ભોગવશે. તમને તમારા ધર્મનું ને તમારા બાહ્યોની શી સ્થિતી છે તેનું તમને બાન નથી “ નકરૂવરો નાતમાં જમુ ખરો અને નાતનો પટેલ કરો ” ધર્મના આધારે બાળકજન કન્યા વિક્રયથી થતો વ્યભિચાર બંધ કરવો નથી અને ધર્મી હું એવો શંકો રાખી કપરીપણું બલવવામાં તમારા મનની નીર્જળતા એટલે સુધી છે કે “ જેનું મજા ખાણુ તેનું ખાણુ ગાણુ ”

દ્રષ્ટાંત.

અત્રતલાલને બે વરસનો દીકરો હતો તે એકદમ માંદો પડ્યો. વૈદકાકરની દવાઓ કરવા માંડી પણ આરામ થયો નહી. પોતે ગ-

જરાયો સગાં બહાલાં એક પછી એક જોવા આવે તેમને કહ્યું અત્ર-
 તલાલભાઈ તમારે વેદ ડોક્ટરની દવા કરવી નહીં ને માતાજીની આ-
 કરી બાધા રાખો તમારે બહાલામાં બહાલી ચીજ જ્યાં સુધી બાધા
 કરે નહીં ત્યાં સુધી બાવી નહીં એવી આકરી બાધા રાખશો તો
 માતાજી તમારા દીકરાને સારૂ કરશે આપણા મણીલાલનો દીકરો
 આવો માંદો હતો તેને બાધા રાખવાથી મતાજી એ સારૂ કર્યું છે.
 વળી નંદની દીકરીને બાધા રાખવાથી સારૂ થયું છે તે ઉપરથી
 અત્રતલાલે એવી બાધા રાખી કે મારા દીકરાને પંદર દીવસમાં
 સારૂ થઈ જશે તો હું માતા ? બ્રામણની ચોરાશી જમાડી ને લાડુ
 ખાઈને કાચુકે મને લાડવા બહુ બહાલા છે. માટે હું માતાજી મારા
 દીકરાને જાલદી સારૂ કરજો આરી એક ટેકથી બાધા રાખી. દીવસે
 દીવસે સારૂ થતું ગયું બરોબર એક મહીને તમામ રોગ મટી ગયો
 અને સારો થયો. નાતમાં જમણવાર શરૂ થયા એક પછી એક એવી
 પંદર નાતો નોંધાણી અત્રતલાલે વીચાર કર્યો ચોરાશી જમા-
 ડા શીવાય નાતમાં લાડુ જમવા જવાશે નહીં, અત્યારે ચોરાશી
 કરવાને પૈસા નથી તો પણ દાળભાત ખાવા નાતમાં જવું. આવો
 વીચાર કરી ત્રણ દીવસ તો નાતમાં જઈ દાળભાત, ખાધા, ચોથે
 દીવસે નાતમાં જતી વખતે રસ્તામાં મનુભાઈનો સંગાથ થયો. મનુ
 ભાઈએ અત્રતલાલ ને કહ્યું. ભાઈ પંદર નાતો નોંધાણી છે ને બીજી
 પંદર નાતો નોંધાણે ભગભગ એક મહીનો જમણવાર ચાલશે અત્ર.
 તલાલે કહ્યું મનુભાઈ મારો દીકરો માંદો હતો તેની માતાજીની બાધા
 રાખી છે. જ્યારે બ્રામણની ચોરાશી જમાડું ત્યારે લાડવા ખાવા.
 હું તો રક્ત દાળ ભાત ખાવા આવું છું, મનુભાઈએ કહ્યું તમારા
 જેવો મુરખ કોણ હોય ? આપણને કોઈ જાતનો બાક આવે નહીં

એવી બાધા રાખીએ, જુઓ મારી આંગળીએ એક દોરો બાંધી
 બેડીની બાધા રાખી છે. તમે માતાજીને પગે લાગી બીજી બાધા
 રાખો એક મહીનો જન્મવાનું ચાલશે તેમાં ધણી નાતો લાડવાની
 છે. માટે આવી આડરી બાધા નમે નહી. આવી વાતો કરતાં જે
 જમાએ નાત હતી ત્યાં આવી પહોંચ્યા પંગતમાં બેઠા, પતરાળાં
 પડીઆ આવ્યા દાળ શાક પીરસાણું ને લાડવાની ટોપશીઓ નીકળી
 લાડવા સેરે સવાસેર ધીના અન્નતલ્લએ જોયા, મન લલચાણુ, હા-
 થમાં પાણી લઈ “ બાધા મારી મા લાડવા ઉપરથી ઉતરી
 દાળ ઉપર જ ” બે લાડવા બાણામાં મુકાવ્યા ને ખાવા માંડ્યું
 એક લાડવો બાધા ત્યાં સુધી તો દાળ શાકનો ખપ પડ્યો નહી ને
 બીજો લાડવો બાગી વીચાર કર્યો “ હજડકા વગર ધજડકે ” દાળ
 વગર લાડવાની લહેજત આવશે નહી. હાથમાં પાણી લઈ “ બાધા
 મારી મા દાળ ઉપરથી ઉતરી શાક ઉપર જ ” પછી દાળનો
 હજડકો લીધો અન્ન જવો સ્વાદ આવ્યો ને બીજો લાડવો પુરો
 કર્યો ત્રીજો લાડવો બાણામાં મુકાવ્યો ગીલોથાં, બીંડા, બટાકા,
 રાઇતું, વીંગેરે શાક બાણામાં પીરસાયેલાં પડ્યાં છે આવાં મોંઘાં
 અને સ્વાદીષ્ટ શાક ઘર આગળ બનશે નહી તેમ ખવાશે નહી.
 હાથમાં પાણી લઈ “ બાધા મારી મા શાક ઉપરથી ઉતરી
 લાત ઉપર જ ” શાક સાથે ત્રીજો લાડવો પુરો કર્યો બીજા બા-
 તખાશે ને મારે બેસી રહેવું પડશે એમ ધારી ચોથો લાડવો મુઠવી
 ધીમે ધીમે ખાવા માંડ્યો અડધો ખાધો ને બાતની ટોપશીઓ
 નીકળી કમેદનો છુટો લરીંગ ધલ્લામચીથી વધારેનો ધીનો દોરો
 દીધેલો છુટો સેવ જેવો બાત પંગતમાં પીરસાતો આવ્યો મન લલ-
 ચાણુ ચોથા લાડવાનું અડધીયુ ઝપાટાબંધ પુર કરી બાત પીરસાની

હાથમાં પાણી લઈ “આધા ભારી ના ભાત ઉપરથી ઊતરી પતરાળાં ને પડીઆ ઉપર જા કોઈને કામ આવે નહી” અત્રતલાલને લાડુ મદ્યા એટલે દેવને ઠગી નીચી પાયરીએ ઉતાર્યાં આપણે દેવને ઠગીએ છીએ દરેક ધર્મ ગુરૂ; રૂપીએ અને આ-યોએ સાસ્ત્ર દ્વારાએ સુચવેલું છે તે પ્રમાણે નહી ચાલનાં લાડુના લાલચુ ખતી મોં સ્વાદના લીધે “નવા યુગની નવી વાતો કરી રહ્યા છીએ” ને તે પ્રમાણે ચાલતા આગળ પડતો ભાગ લઈ બાળ લગન, કન્યા વિક્રય ને ઉતેજન આપી અનાથઆશ્રમ, વીધવા આશ્રમ કાઢી પુનઃ લગન કરવા બલામણુ કરીએ છીએ. પણ આ-પણા પુત્રો નાની ઉંમરમાં કેમ મરણુ પામે છે. બાળાઓ કેમ રંડાય છે તેનો વીચાર સ્વપને કરતા નથી, દીર્ઘ દ્રષ્ટીથી વીચાર કરશે તો ? વીર્ય રક્ષણની જરૂર છે. પ્રથમ સવારમાં ઉઠી દરેક માણસ પોતાના ઇશ્ટ દેવનું સ્મરણુ કરતા ત્યાર બાદ દીપ્તાએ જંગલ જઈ આવી દાતણુ કરી, દુધ, દહી, ઘી અને ગોળ જે જેની અનુકુળતા આપે તેની સાથે સીરામણુ (ખાવું) કરી પોતપોતાના કામે જતા, અગીઆર અગર બાર વાગે આવી ઉતી રસોઈ જમતા તે વખતે સગાં બહાલાંનો સ્નેહ રહેતો મેમાન પરાણાને આદરમાન આપતા આબરૂ ઇજતને ઝોળખતા, લાંબુ આયુષ્ય લોગવતા, શરીરેનીરાગી રહેતા, અને પોતાના ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા રાખતા, આનંદો સવારમાં ઉઠતાં જે મુખે ઇશ્ટ દેવનું સ્મરણુ કરતા તેજ મુખમાં ખીડી ઘાલી કાંડી (દીવાસળી) સળભાવી મુખ ઉપર આગ મુકા છે. જે વખતે શરીરનું પોષણુ કરતા ચીજો વાપરતા તે વખતે આ અને ખાંડનું ઉતુ કળકળતું પાણી મુખમાં રેડા છે તેજ તમારી નીર્જળતાનું બાન કરાવે છે.

ગરમા ગરમ કલેજુ ફેંડાવતી ગજલ.

ચા'તારી ચાહના, ચારે દીસામાં વધી પડી;
 ખડો ફાટતાં મ્હેં ફાટતું, તુજ માટે ટળવળે જીભડી.
 દાતણ ક્યું, કે ના ક્યું, પણ રાંડ તુંતો ઝટખડી;
 બાવતુ હતુ વૈદે ક્યું, પીધા પછી નીંદ્રા ઉડી.
 અટકી નથી તું એટલે, જ્યાં શાક લેવા જન જતા;
 રસ્તા વીધે શાંતી ગૃહમાં, દેખી તુજને પેસના.
 ત્રણ ચાર મિત્રો ત્યાં મળી, સત્કાર તુંજ સારો કરે;
 ખાવાનું નહી બાન રહેતું, પેટ તુંથી ત્યાં ભરે.
 બપોર ને સંધ્યા સમયે, દેર ફરતી શાકીણી;
 જપવા ન દે દશ બાર વેળા, જીવ લેતી ડાકીણી.
 સાંજના વાળુ વીધે, પણ બાબરી સાથે ખરી;
 વળી રાતમાં બે ચાર વેળા, વળગી પડતી વ્યંતરી.
 સુતાં સુતાં સ્મરણ તારૂં, સ્વપનામાં તું આવતી;
 આનંદ ગ્રહને વીચીઓમાં, સર્વને બટકાવતી.
 બકવાદ પણ તારો થતો, વળી જગતું તુંજ જનપથી;
 નાશી ગયાં દુધ દહીં વીગેરે, ડાકીણી તુજ પાપથી.
 મહેમાન બે આવ્યા ધરે, સત્કાર તારાથી થતો;
 ઉત્સવ અને મીઝલશવીશે. વૈભવ ન તુનીજ છાજતો.
 નાટક વીધે ચેટક વીધે, મુસાફરીમાં તું ખરી,
 ગરમા ગરમ ફેંડાવતી, કલેજુ બાળી ડીક ઠરી.
 અચાર બ્રષ્ટ ધ્યાં વળા, આરોગ્યતા ઝપડી લીધી;
 કરો મંદ જઠરા દેહ દુરબળ, ધાતુને આ ૧ દાધી.

ચુડેલ ચુસે રક્ત હરનીશ, રોજના રોગી કર્યા;
આશ્રય વૈદ હકીમ ડોક્ટર, સૈદ, પણ તુજને વર્યા.
જીવ્યો તને હું દોષ દેતાં, તું બિચારી શું કરે;
આંખો છતાં જન અંધ બનતા, ભેગ દીવો કુવે પડે.

રામ નામ ચા, ગોપાલ નામ બીડી,
કંજી મંદીર હોટલ. જમડે બાથ બીડી.

આપણને સુઘટ મળવાથી દેખી શકતા નથી પણ.
ચા'થી ચતુરાઈ ઘટે. ઘટે વીર્યને વાન.
બીડીતો ખુર કરે, આયુષને નુકશાન

ચાએ ટાલ્યુ શીરામણને, બીડીએ ટાલ્યો હોઠો:
ફેશને ટાળી લાજ મરગદ, છત્રીએ ટાલ્યો ધોડો.

ચા અને બીડીથી શરીરમાં નીરબળતા આવી, લોહી તપી
જવાથી વીર્ય પાતળુ થઈ પેસાળ રસતે વહેવા માંડ્યુ. મગજ શકતી
નહ થવાથી યાદ શકતી કમી થઈ, જઠરામંદ પડવાથી અનેક દરદો
ઉત્પન થયાં કોમળ છોડવા કરમાવા લાગ્યા, બાળાઓ રંડાવા લાગી.
આ દોષ મારે કોને આપવો ધરનો મોભો ચલાવનાર વડીલને, પંચના
પંચાતીઆને, અને નાતના શેઠને.

ત્રયુલીમાં ચા પામ છે, ત્રયુલીમાં બીડી;

માબાપે હરખે પાયુ, જમડે બાથ બીડી.

ધંણી જગોએ મારા જોવામાં આવ્યું છે. હ મહીનાના છોકરા
ને માબાપો ચા પામ છે અને પાંચ હ વરસના છોકરાઓને પોતે

ખીડી પીવે છે, ને રમતાં ખીડી છાકરાના મોં સામે ધરે છે, ને મોંમાં
પણ બાલે છે. બચ્ચુ ખોખો કરી ક્ષત્રી કરે છે. ને માખાપો કાંત
કાઢે છે, ખીડીનાં ખોખાં હાથમાં આપી પીતાં સીખવે છે. આ મા-
ખાપો રક્ષણ કર્તા કે ? બક્ષણ કર્તા ?

હોટલનો પરજીઓ.

હોટલમાં જઈએ હોંશથી રે, પડ્યો ચાપનો સ્વાદરે;
હોટલમાં જઈએ હોંશથી. ટેક,
હોટલ હૈયાનો હાર છે રે, ચાપ જઠરાને કારનાર;
ખીડી છાતીનું તેજ છે, બન્ને વીર્યને તાવનાર. હોટલ.
ઉઠતાં બેસતાં ખીડીઓરે, ઉપર ખીસકુટ ચાપરે;
ખોખું થયું ક્ષય રોગનું, થયો છાતીમાં ગંહ રે. હોટલ.
પહેલા પ્રહરમાં ઉઠતારે, લેતા પ્રભુનું નામ રે;
આજતો ખીડી મુખમાં, કાંડી ઘસતા તમામ રે. હોટલ.
પાયખાનામાં બેસીને રે, ખીડી પીવો છો આજરે;
નાનાં મોટા સરવે, દેખા દેખી મુકીલાજરે- હોટલ,
ચાર આનાની ચા ખીડીઓરે, ઐક આનાનાં પાનરે;
પાંચ આના રોજ જોઈએ. ઘણા પીવે છે વાઘનરે. હોટલ,
ઘંટી ચાટે ધરનાં છાકરાં રે, નથી ખાવાને અન્ન રે.
હોયે હોટલ મને જહાલી, ભલે લુખે મરે તન રે; હોટલ.
રામ ખીડીનું નામ છે રે, ચાપ ગોપાલ નામ રે.
દેવ મંદીર હોટલ છે, ચાપો જઈએ તમામ રે; હોટલ,
ડાકટર, વૈદ, હકીમને રે, મળે પડી ખીડી ચાપ રે;
સોમચંદ કહે હવે શં કરે, નથી મારો કપાચ રે. હોટલ.

ચા' પીનારને ટાઇમસર ચા' પીવા જોઇએ છીએ, કોઇ વખત ટાઇમસર ચા નથી મલતી ત્યારે શરીર અશક્ત બની જાય છે જીવને બેચેની વરનાય, જ્યારે ચા પીવે ત્યારેજ જીવને ચેત પડે છે, તે ઉપર થી મારા ધારવા પ્રમાણે ચાને નીશાવાળી ચીજોના પુટ આપવામાં આવતા હશે વળી મારા સાંભળવામાં આવ્યું છે. જે દેશમાં ચાની વખારો ભરાય છે, તે દેશમાં માણસો મરી જાય છે તે માણસોનાં મડદાં બાર કલાકની મુદતે અમુક પૈસા આપવાના ઠરાવી ચાની વખારોમાં ગોઠી વખારો બંધ કરે છે આ વાત ખરી હોય તો ચા પીનાર ગ્રહસ્થાને મારે કંઈ કહેવા જેવું નથી છતાં મારા અનુભવ પ્રમાણે અને આંખે જોવાથી ચા શરીરને નુકસાન કરે છે તે વાત તો ચોક્કસ છે,

સીરામણતો ચાનુ કાઢું, રેંદામાં પણ ચા;
હરતા શરતાં હોટલોમાં પીવા જોઇએ ચા.
સ્વપનાં તો ચાનાં આવે, દેવને ધરવા ચા;
શરીરને તો ચાવી ખાધુ, તહેયે વહાલી ચા,

ખાંડ [મીસરી] સાકરનું દ્રષ્ટાંત.

આપણા દેશમાં શેલડી લાલ અને ઘોળા બે જાતની થાય છે. તેને પીલી રસ કાઢી તાવડામાં ઉકાળી માટલાં ભરે છે, કઠી-આવાડમાં છાણાંના ઘાટથી બનાવે છે તેને બીલીનો ગોળ કહે છે. કંદ્યાનના તાવડામાં બંધાવે આવે છે તેને રવાનો ગોળ કહે છે. તાવડામાં રસ ઉકાળે છે તે વખતે દુધ અગર લીંબુનો રસ નાંખી જેલ કાંપી ચાસણી બનાવી તેની ખાંડ તથા સાકર બનાવતા વાર

તહેવાર, નાત વરામાં ખાંડ, સાકર વપરાતી ને ગોળની વપરાશ હમેશની હતી. હાલમાં આપણે જે ખાંડ સાકર વાપરીએ છીએ ને જે દેશમાં તેનાં કારખાનાં છે તે કારખાનામાં ખાંડનો મેલ કાપી સાચ કરવામાં બંધન લોદી અગર માણસનો પેસાળ પણ વપરાય છે ને વીશેષમાં આપણા દેશમાંથી લાખોટન હાડકાં દરેકે જનવરનાં ખાંડ સાકરના કારખાનામાં જાય છે ને ખાંડમાં મેળવે છે, તે ખાંડ સાકર હમેશના આપણા ખોરાકમાં નાનવરામાં નીવેદમાં વાપરીએ છીએ. આવી બોહી અને હાડકાંના મીઠાણવાળી ખાંડ સાકર આપણા દરેક લોંડ અને મુસલમાનના ધર્મ શાસ્ત્રના આધારે વપરાય કે કેમ તેના નીચાર ધર્મ ગુરૂઓ અને શ્રીમંત શેઠીઆઓને કરવાનો છે.

શેલડીના રસની ગાસણીમાં દુધ અગર લોંબુનો રસ છાંટી મેલ કાપી શુદ્ધ ખાંડ સાકર બનાવે છે તે હમેશાં ખોરાકમાં વાપરવાથી વૈદકના નીચમ પ્રમાણે કશ કર્તા માનેલી છે. તો બોહી અને હાડકાંના મીઠાણવાળી ખાંડ, સાકર દીવસ ઉગ્યાથી તે આથમ્યા સુધી આની સાથે અગર તેની બનાવેલી મીઠાણોનો ઉપયોગ કરીએ છીએ તેનાથી ઝાડાની કબજાઆતો થઈ, હરસ (જવાસીર) મુત્રધાત, રટ્ટીઆ લકવો (પક્ષધાત) અને બોહી તપી જવાથી ક્ષય જેવા રોગો લાગુ પડે છે. આવા અનેક રોગોથી રીબઘ રીબઘ આપણી કાચાણી નગરીનો નાશ કરીએ છીએ.

કેસર (બકરાન) નું દ્રષ્ટાંત.

કેસર આપણે દવા તરીકે અને શીયાળામાં પુષ્ટી કરતાં પાકોમાં મુસલમાનો ખીરજમાં, જૈન દેરાસરોમાં ભગવાનની પુજામાં ઘણું

વપરાય છે. તે કેસર પરદેશી આવે છે તેને બનાવવામાં નાનાં વાછ-
ડાંના મૌસના રેશા અને દારૂની મીઠાવટથી બનાવામાં આવે છે.
આ કેસર વાપરવું કે કેમ તે ધર્મશુર અને શ્રીમંત શેઠીઆઓના
હાથમાં છે. આપણા દેશમાં નેપાળ દેશ છે તેમાં કેસરનાં ઝાડ વધારે
થાય છે ને તે કેસર શુદ્ધ અને ચોખ્ખું છે પણ આપણા કમનસીબે
આપણને મલવું મુસ્કેલ છે.

“ એન સાધકો પેંડીઆ બીટાનીઆ નામના પુસ્તકમાં આ
દેશમાં આવતી ખાંડ, સાકર, કેસર વીગેરે કેવી રીતે બનાવે છે તેની
હકીકત સંપૂર્ણ આપેલી છે.

બીડીનું દ્રષ્ટાંત

બીડી જે પાંદડાંની બને છે. તે ઝીંઝી અને ટેંબરૂના ઝાડનાં
પાંદડાં છે તે ઝાડનાં મોટાં મોટાં વન છે, તે આપણને સીખામણ
આપે છે.

અરે બાપજો ! અમે લાંબુ આયુષ ભોગવતા, અમારાથી જંગલ
એવું રળીઆમણુ લાગતું ને અમારી શીતળ છાયામાં મુગાં પ્રાણી
ધર બાંધી ઠલોલ કરતાં તે મુગાં પ્રાણી તમારા હમેશના કોપથી
રજળા રખડી મરણ પામે છે. કુદરતી કોપ સારો એકી વખતે પ્રલય
થઈ જાય પણ તમારા હમેશના કોપથી અમારે અને મુગાં પ્રાણીને
ધણુંજ દુઃખ ભોગવવું પડે છે. અમે કુદરતી રીતે ઉત્પન્ન થઈએ
છીએ અમને ઉછેરવામાં તમને કોઈ જાતની મહેનત પડતી નથી
તેમ અમને વાપરવાથી તમને સુખ મલતુ નથી તેમ શરીરનું પોષણ
શત્રુ નથી ને આયુષ ક્ષીણ થાય છે, છતાં અમારી વપરાશ દીવસે

દીવસે વધતી જાય છે, એક પૈસાની પચીસ ખીડી મલતી તેના બદલે છ ખીડી થઈ અને હજુ જેમ મોંઘી થશે તેમ વપરાશ વધતી જશે આઠ વરસના છોકરાથી સો વરસના યુદ્ધ સુધી અને ઊંડતા નથી અપવાસ કરે છે ત્યારે અનાજ વગર ચાલે છે, ધરામાં મારા વગર ચાલતું નથી. ઘણા શોખીનો ઝાઝમાં દીસાએ જતી વખતે એક અગર બે ખીડી પીવે ત્યારે ઝાડો ઉતરે.

જે અગ્ની અનાજ પકવી આપણા ચરિરનું પોષણ કરે છે, અગ્નીની સાક્ષીથી લગ્ન કીયા કરી આખો સંસાર ચલાવીએ છીએ, ધીના દીવાને અગ્ની પ્રગટ કરી ભગવાન સનમુખ મુકી પુજા કરીએ છીએ, અગ્ની સનમુખ હજારો રૂપિયા ખરચી હવન હોમ અને પ્રતિષ્ઠાઓ કરીએ છીએ તે અગ્નીને વીસ્ટા ઉપર બેસી પ્રગટ કરી ખીડી પીનાર પોતાના સુખના માટે અગર ઝાઝમાં બેઠે બે ધડી આનંદની ખાતર પીતા હશે. તેટલી ધડી પોતાના ધરમાં ધીની દીવેટ ઉપર અગ્ની સગાવાી શુદ્ધ ભાવથી પુજન કરે તો થોડા વખતમાં એજ અગ્ની દેવતાઈ સુખ આપે એવું મારું માનવું છે.

તમાકુ વીધે દ્રષ્ટાંત.

કોઈએ ખાધી, કોઈએ પીધી કોઈએ લીધો નાશ;

તમાકુની નીંદા કરે, તેનું જાય સત્માનાશ.

હું નીંદા કરતો નથી, આપણા વડીલોએ દવા તરીકે વાપરેલી છે, મોંના દરદવાળાઓએ ઘસી, માથાના દરદમાં સુંધી, પેટના દરદમાં ખાધી, સીતળાના દરદમાં પાણીમાં પલાળી સરીરે ચોળી, પક્ષધાન (લકવા) ના જ્વર દરદમાં દવા તરીકે વપરાય છે. તેથી

આપણા વડીલોએ રાજવંશી તમાકુની ઉપમા આપી છે, તેનું કારણ રક્ષણ કર્તા તરીકે વાપરતા આપણે ભક્ષણ કરતા તરીકે વાપરી અનેક જાતના રોગો આપણા શરીરમા ઉત્પન્ન કરીએ છીએ.

સુવામાં તો સોડમાં લીંઘી, ઉડનાં હાથમાં ઝાલી;

કાઠએ પીધી કાઠએ મુંઘી, કાઠએ મુખમાં ઘાલી.

ધણા માણસો એક બીડી સળગાવી પુરી થઈ તરત બીજી બીજી ઉપર ત્રીજી એમ એક પછી એક પયારી વશ થાય નીંદ્રા દેવી આવે ત્યાં સુધી બીડીને છોડતા નથી, ભોગજોગે આંખ ઉઘડી તો બીડી તૈયાર “ જોખોં કરે બીડો મુખમાં ઘરે ” બીડી સાથે દીવાસળી તંદુર લક્ષ્ય ખેંચુ છું કારણ કે તે પૈસા પરદેશ જાય છે હમેશાં મારા ધારવા પ્રમાણે જોખમાં ઓછી દરરોજની દીવાસળીની પેટીઓ બીડી સાથે એક લાખ વપરાતી હશે, પૈસાની બે લેખે મળીએ તો રોજના સાતસો એકાસી રૂપિયા ચાર આના બીડીની વપરાશથી પરદેશ જાય છે. હાલ પૈસાની એક પેટી મલે છે. હું તમને કહેવા નથી માગતો કે તમે તમાકુ બીડી, સીઝર, ચીફ્ટ ન વાપરો.

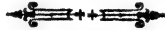
રાજવંશી તમાકુને રાજવંશી હુકકો,

વીર્યનુ રક્ષણ કરવા હવે તમે સીખો.

પાંદડાં સાથે તમાકુની બીડી, કાગળ સાથે તમાકુની સીઝર, જાડી ચીફ્ટ આ ત્રણે આપણા શરીરને નુકસાન કર્તા છે. રાજ દર-બાર અને આપણા વડીલો તમાકુને ગોળની રસી સાથે જોળી ખાંડીને અનાવતા તેને ગડાકુ કહેતા. સવારમાં શ્વેતરામણ કરીને પીતા. બપોરે જમીને માટીની બીડી અમર હોકકામાં ભરી બે ઘડી આરામ

સાથે પીતા સગાં વહાલાંની મેમાનગીરી તેનાથી બણીજ સારી થતી તેથી રાજવંશી હુક્કાની ઉપમા આપી છે. ચાલીસ વરસનો માણસ હોય તો પણ પોતાના વડીલના દેખતાં તમાકુને વાપરે નહીં હુક્કો પીવે નહીં. આવી સમ્યતાથી તમાકુ વાપરતા. ઘો દુધ દહીં ના ખોરાકથી શરીરનું પોષણ કરતા આજ તે ઉનો કળકળતાં ને કડકડતાં સ્થાનાં પાણી પીવો છો બાપ દીકરો સામાસામી ધુમાડા દાદો છો બાપને પનર ખીડી દીકરાને પચીસ. વીર્યનું રક્ષણ કે બક્ષણ. આનો વીચાર પીનાર અહસ્થને કરવાનો છે.

દારૂએ તો ડામજ દીધો, લેણે દારૂ વહાલો;
ધરખારને લક્ષ્મી ચાલી, લેણે મુખમાં ઘાલો.

દારૂ. વહાઈન, સરાખનું દ્રષ્ટાંત.

ધણે દારૂ મવડાંનો બને છે. મવડાંનાં જાડ આવણા દેશમાં ધણું થાય છે તેની ઉપર રાજ આવે છે ત્યારે પાંદડાં ખરી પડે છે. તે વખતનો દેખાવ, એક ગાંડો માણસ લુગડાં કાઢી નાગો ઉભો રહે ને કદરૂપો માલમ પડે છે. તેવો જાડનો દેખાવ માલમ પડે છે. મવડાંનાં ફળ પાકી ભોંયપર પડે ત્યારે તેના રખેવાળ વીણી પોતાના ઘેર બધ જઈ સુકવી તૈયાર કરે છે. દારૂ બનાવનાર વહેપારી ખરીદી મોટાં કુડાંમાં પાણી ભરી તેમાં મવડાં નાંખી કાવરાવે છે, તે વખતે તમે જુવો તો મોટી મોટી ચેળા ઉત્પન્ન થાય છે. ને એવી ગંધ મારે છે કે લખવા અશક્ત છું. તેને મસળી બટ્ટી ઉપર ચઢાવી તેનો અર્ક કાઢે છે ને તેને આપણે દારૂ, વહાઈન અને સરાખના નામગી માગણીઓ કરીએ છીએ. પીનાર મ. પુસોને મવડો શું સુગરે છે.

દાર તરીકે અને વાપરશે તો મારા જેવા વસ્ત્ર રહીત નાગા બનશે, બળ બુદ્ધિ અને લક્ષમીનો નાશ થશે, તમે સાત્ર પ્રમાણે ચાલોતે અને [દાર] અડવામાં પાપ ગણેલું છે. ઇસલામી ભાઈઓના કુરાન માં સરાખ (દાર) નું ટીપુ વસ્ત્ર ઉપર પડે તો નાપાક ગણી કાઢી નાંખવા ફરમાવેલ છે. શરીર ઉપર ટીપુ પડે તો તેટલા ભાગને શાસ્ત્રના પ્રમાણે કીચા કરવા ફરમાવેલ છે. છતાં હીંદુ અને ઇસલામી ભાઈઓ મુખથી રામ અને રહેમાન ના પોકાર કરીએ છીએ. અને ધર્મા અભીમાની છીએ એમ બોલી અત્રન માદક ગણી મુખમાં રેડીએ છીએ. એ ઘણી સરમતી વાત છે.

સોડા અને એસીટ એક જાતના ક્ષાર છે, તેને પ્રવાહી બનાવી લેમોન. સોડા, રામબરી, જાંજર વીગેરેમાં મીક્ષણ કરી બાટલીઓ ભરાય છે તેનો ઉપયોગ દવા તરીકે કરવામાં આવે તો ફાયદો કરે છે પણ હમેશાં વાપરવાથી ધાતુક્ષીણતા થાય છે આજકાલના શોખીનો પાણી બદલે છુટથી તેનો ઉપયોગ કરે છે. અઘાસ સોડા આઇસલેમોનો. આઇસજાંજર વીગેરેનાં નામો પુઢારી દીવસમાં બે ચાર વખત વાપરે છે ઘણી કામના માણસો બાટલીઓ મોંઢે માંડી પીવે છે તે બાટલીઓ કેવી રીતે સાફ થાય છે ને કેવી રીતે હજારો બાટલીઓ ભરાય છે તેના કારખાનામાં જુવો તો માલમ પડશે. પછી વાપરતી કે કેમ તેનો વીચાર વાંચનાર શુદ્ધચેત્તે કરવાનો છે. આવી કુત્રીમ ચીજોનું વર્ણુ હજુ ઘણું કરવાનું છે પણ મુખ્ય બાબતો પ્રથમ આપણે ધ્યાનમાં લઇએ તો બીજી કુત્રીમ ચીજો આપણાથી દૂર બાજે.

ગરબી.

સુંદર દેશ અથાગ શું બહુ કહીએરે,
 પાકે નવ નીધાન સુખે ત્યાં રહીએરે;
 હડહડતો કળીયુગ ફેશન લાવીરે.
 લૈ ગઈ લક્ષ્મી માત ધર્મ તબવીરે;
 આવી ફેન્સી ખાંડ હાડકાં વાળી રે,
 મહી મેળબું બળધનું લોહી તાળુ લાવીરે;
 તેનાં થયાં પકવાન દેવને ધરવારે.
 માટે દેવ ગયા છે બહાર દર્શન નવ દેવારે;
 તમે વૃત કરશે અપાર દેવ નહી ફળીઆરે.
 કેસરમાં મોંસ રૂધીર દાર મળીઆરે;
 સોમચંદ કહે છે આજ મોલે જવારે;
 તમે ત્યાગો ફેન્સી માલ આવે છે આવારે.

દ્રષ્ટાંત.

મોતીલાલ શેઠને જ્યંદ કરી બાર વરસનો એક દીકરો હતો
 તે રોજ સાંજે ચોટે દરવા જાય ને કંદોઈની દુકાનેથી મીઠાઈ લઈ જો
 જગાએ માથુસોનો આવરો જાવરો ન હોય ત્યાં અંધારે બેસીને ખાય
 આજની માફક પ્રથમ હોટલો નહોતી, મોં સ્વાદને લીધે દીવસે દીવસે
 બે શીકરો બનતો ગયો એટલે ઘણા ખરા જાળખીતાની નજરે પડ્યો
 તેમને આવી મોતીલાલ શેઠને કહેવા માંડ્યું, તમારો દીકરો બજારમાં
 બેસી મીઠાઈ ખાય છે, આવી વાતો દીવસે દીવસે સેઠના સાંભળવા
 માં વધારે આવી, એટલે શેઠે વીચાર કર્યો જ્યંદના ખાવાથી મારો

પૈસા ખુટી જવાનો નથી પણ ખરાબ સોજતે ચઢી જુગાર અને
 બિચારના રસ્તે જશે તો પૈસાનો દુર ઉપયોગ કરી માર નામ
 બોળશે વળી એક દીકરો છે તેની આંખે મારે જોવાનું છે માટે
 ઝટ સુધરે તેવો રસ્તો સોધવો જોઈએ, આવો વીચાર કરી પોતાનો
 મુનીમ ધણો ડાહ્યો અને ચતુર હતો તેને એકાંતમાં બોલાવી જો-
 ચંદની હકીકત કહી અને તેની ખરાબ ટેવ સુધારવા તમને સોંપુ છું,
 તમારે એવી યુક્તિ થી કામ લેવું કે એને ખબર પડે નહીં ને ચૌ-
 ટામાં ખાવાની ટેવ મુકી દે. મુનીમે કહ્યું શેઠજી તમારે હવે જોચંદ
 બાઇની શીકર કરવી નહીં આઠ દીવસમાં તેમની જે જે કુટેવો હશે
 તે છોડાવી ને વહેપારી લાઇનમાં જોડી દમ્પશ આવું કહી શેઠને હી-
 મત આપી મુનીમ ગાદી ઉપર આવીને બેઠો એવામાં જોમચંદે આવી
 મુનીમને કહ્યું મુનીમજી આઠ દીવસ પુરા થયા મને વાપરવાના
 પૈસા આપો મુનીમે તેજ વખતે બે રૂપીઆ આપ્યા જોમચંદે બે રૂ-
 પીઆ લઇ બજારમાં ફરવા નીકળ્યો તેની પાછળ છાનોમાનો મુનીમ
 ગયો જોચંદ બજારમાં ફરતાં ફરતાં કંદોઇની દુકાને આવી મીઠાઇ
 લીધી તેના પૈસા આપે છે એવામાં મુનીમ પાસે આવી ઉભો રહ્યો
 જોચંદ મુનીમને જોઇ ગભરાયો મુનીમે કહ્યું જોચંદબાઇ ગભરાશો
 નહીં હું કોઇને વાત કરીશ નહીં ને વધારે પૈસા વાપરવા
 જોતા હશે તો આપાથી છાનો આપીશ આવું મુનીમનું બોલવું સાં-
 જળી જોચંદ ખુશી થયો અને હમેશની ખાવાની જગાએ આવી બંને
 જણે મીઠાઇ ખાધી આવી રીતે આઠ દીવસ સુધી મુનીમે અને જોચંદે
 હાલેરે છોડાવી એક દીવસ મુનીમે જોચંદને કહ્યું આપણું વાસી મીઠાઇ
 લઇએ છીએ તેના કરતાં કાલે બપોરે મારી સાથે આવો તો તાજી
 મીઠાઇ લઇએ આના કરતાં સારી અને વધારે સ્વાદ વાળી આવશે.

જેયંદે કહ્યું તમારી વાત ખરી પણ દીવસે તો બનરમાં ખવાય નહીં. મુનીમે કહ્યું મારે ઘેર જધને ખઈ શું. બીજે દીવસે બપોરે બંને જણ કરવા નીકળ્યા, કંદોઈનું મીઠમળ બનાવાનું કારખાનું હતું ત્યાં આવી જોયું તો કોઈ દુધનો માવો બનાવે છે, કોઈ ખાંડની ચાસણી બનાવે છે, કોઈ જલેબી ઉતારે છે, આવી રીતે દરેક માણસો મીઠમળ બનાવાનું કામ કરી રહ્યા છે માંખ્યો અને મંકોડા દરેક મીઠમળો ઉપર અને ખાંડની ગુણો ઉપર થર જમી રહ્યા છે, તાવડાઓમાં માંખ્યો ઝપલાય છે. જેવામાં આવે તેને બાર કાઢી નાંખે છે. કામ કરનાર માણસો તાપના લીધે પરસેવાથી નીતરી રહ્યા છે આવો દેખાવ જેયંદના જેવામાં આવ્યો એટલે મીઠમળ ઉપરથી મોઢ ઉતરી ગયો અને મુનીમને કહ્યું અહીંથી ચાલો મીઠમળ લેવી નથી તમારે મુનીમે કહ્યું જલેબી, ખરશી, પેંડા, સુનરફેણી તાજ છે તમારી ધ્યાન પહોંચે તે લઈએ શરમાશો નહીં જેયંદે કહ્યું મારે કોઈ ચીજ ઉપર ભાવ નથી. બંને જણ મીઠમળના કારખાનામાંથી બહાર આવી ઘર તરફ ચાલવા માંડ્યું.

જેયંદ—મુનીમજી તમે મને મીઠમળ બનાવાનું કારખાનું બતાવી મારી ખાવાની ટેવ બુલાવી તેથી તમારો ઉપકાર માનું છું.

મુનીમ—મેં મારી ધરજ બજવી છે. પણ આપણ આપના તરફથી ઘણાજ દીલગીર હતા, તમે જાણતા હશો કે અંધારે મને કોઈ જાણખી શકશે નહીં. પણ આપણના મોંઢે ઘણા માણસોએ કહ્યું એટલે તમને સુધારવા મને બલામણ કરી.

જેયંદ—શું ? આપણ આ વાત જાણે છે.

મુનીમ—હા ? બંને જણ આવી વાતો કરતાં ઘર આજળ આવ્યા મોતીલાલ શેઠ ગાદી ઉપર બેઠા છે. જેયંદ આપની સામે

બે હાથ જોડી આંખમાં આંસુ લાવી કહેવા લાગ્યો હે ? પીતાજી મેં ચૌદની મીઠઈ ખરીદી ચૌદામાં ખાધી જે માણસો આપની સલાહ લેવા આવતા તે માણસોએ મારી ખરાબ ટેવ જોઈ તમને કહેવા આવ્યા તે સાંભળી મને સુધારવા તમારે મુનીમજીને બલામણુ કરવી પડી. મુનીમ મારા જેવા બની નારો મીઠઈ ઉપર જેવો મોહ હતો તેવો મોહ ઉતારવા તાજી મીઠઈનું બદાનું કાઢી મીઠઈના કારખાને તેડી ગયા મેં મીઠઈનું કારખાનું જોયું ને તરત મીઠઈ ઉપરથી મોહ ઉતરી ગયો મારા ખરાબ કતવ્યનું મને જ્ઞાન આવ્યું ને આપના નામને ઠક્ક લગાડયું.

મોતીલાલ શેઠ-હજી તારી બાળક બુદ્ધી છે. સારૂ શીક્ષણ આપી સારા રસ્તે ચલાવવો તે મારી ધરજ છે. પહેલે પગથીએ ચઢતાં ઠોકર વાગી તે ઘણું સારૂ થયું. હજી તારે ઘણાં પગથીઆં ચઢવાનાં છે. આપણને આપણી માતી બંધુઓ તરફથી શેઠની પદવી મળી છે. છતાં આપણું ખરાબ રસ્તે ચઢીએ તો બીજાને ઇન્સાફ અગર સીખામણ કેવી રીતે આપી સુધારીએ. બહાર ખાવું અને ઝેર ખાવું બંદોબસ્ત છે. જે માણસો પોતાનાં માખાપ બધરાં છોકરાંને મુકી હોટલોમાં જઈ હમેશાં ખાસુદી પુરી, સીખંડ પુરી, બજીઆં, ખમણુ ઢોકળાં વીગેરે ખાય છે તેના માણસોને ઝેર ખાવું ઉત્તમ છે પણ ઘરનાં માણસોને ટળવળતાં મુકી તેમની આરાને ઉઘાપી બહાર ખાવું ઉત્તમ નથી, પરદેશ ગયા હોઈએ તે વાત જુદી છે. જેમંદને તેના મુનીમે જેવી રીતે અસર ઉત્પન્ન કરી મઠઈ ઉપરથી મોહ ઉતારાવ્યો તેવી રીતે આપણે કૃત્રીમ સુખને આપવાવાળી બીજોતો મોહ ઉતારીશું તોજ આપણા પ્રજાને મોતીલાલ શેઠની માફક સુધારી ખરૂં સુખ ભોગવનારા બનાવીશું હાલ આપણે કેવી રચીલીએ પડાવ્યાં છીએ.

સવૈયો.

નરનારીમે' એવાં નીરખ્યાં પચે ન ખાધુ અન્ન પાશેર,
ખેંખેં કરતાં ખશે પાંસળી વૈધરાજ નીત આવે ઘેર;
કોસ ચાલતાં શ્વાસ ભરાયે બોજો ન લેવાય ખશેર,
મજુર કે ગાડી વીના અવાય નહી પોતાને ઘેર;

આઝો અને પુરુષો એવાં નીર્મલ્ય બની ગયાં છે કે ખાધેલો
ખોરાક પચાવા શક્તીવાન નથી. ઉંઘરસ અગર છોંક આવે તો
છાતીમાં અગર પડખામાં દુઃખાવો ઉપડે છે. રોચનથી ઘેર આવવું
હોય અગર રોચન વપર જતું હોય તો ચાલવાને શક્તીવાન નથી
તો બસેર બાર ઉપાડવાની શક્તી ક્યાંથી હોય. ભોગ જોગે ગાડી
અગર મજુર ન મલે તો ચાલીને આવનાર માણસોની રથીતી જોશે
તો જેવી રીતે ઉનાળામાં રીંછ હાંફે છે તેવી રીતે શ્વાસોશ્વાસ લેતા
નજરે પડે છે. દશેર બાર ઉપાડ્યો હોય તો બે દીવસે બહાર નીક-
ળવાની શક્તી આવે છે.

શિયળામાં ટાઢ વાયે ઉનાળે લાગે તાપ;

ચોમાસામાં શરદી લાગે, પુરણ મળીયાં પાપ,

આ સ્થિતી આપણને પુર્વ બવના પુન્યે પ્રાપ્ત થઈ છે પ્રથમ
આપણા દેશમાં દવાખાનાં આઠલા બધાં ન હોતાં તેતુ કારણ શરીરે
નીરોગી હતા પાંચ સાત માઇલ ચાલવું તેતો રમત હતી દરેકનો
વહેપાર અંગબંજનના હતો સ્ત્રીઓ ધરક મ પોતાની જાતે કરતી એટલે
દવાખાની જરૂર પડતી નહોતી ચાલુ સમયમાં ખરો હુમર દવાખાનો છે.

૫૬.

વૈદ્યનાં પુસ્તકો વાંચી એટા વૈદ બનીનેર;

જેવા જેવી દુકાન જમાવી મધ્ય બજારે જમનેરે.

જડી બુટી આપી જેને જરૂર કામ ન જમનુરે;

ચીકીત્સા વીણુ દવા આપી કેવું જ્ઞાન વૈદકનુરે.

ધૃગલીય ભણ્યા ડોક્ટરની પરીક્ષામાં પાસ થયા એ કખાટ ટેબલ ખુરશીઓ બેચાર બાંકડા એક કંપાઉર.

“એલ, એમ, એન્ડ. એસનું દવાખાનું” આ બોર્ડ મારયું વળી મારા જેવા ગુજરાતી ભણેલાએ ચારે દીશા તપાસી એકે દીશા-એ નજર ન પહોંચી એટલે બુકએલરની દુકાન જઈ વર્ધકનુ પુસ્તક ખરીદી ડઝન શીશીઓ ભરી “દશી દવાખાનું” આવું બોર્ડ માર્યું કે દર્દી ચાલુ ક્યાં સોધવા અગર કેવા જતુ પડે તેમ છે.

મનહર.

શીશીયોનો કીલો હાડ, રંગે રંગનો છે ધાટ.

નાડની ન બળ્લી વાત, દવા એ બદામની.

પ્રેમીયાનો રોગ થયો, દંદી વૈદ પાસે ગયો;

ઉલટો બમણો થયો. ચીજ એ ન કામની.

મર્મના છે મારા બોલ, દુનીયાનો દેખો તોલ;

બોલે હાલ મહીપોલ, સેવી ગરમી ધામની.

દાખે સોમચંદ હાલ, ફેશન બંધી મળ્યો તાલ;

સરવે જનો સુણો ખ્યાલ, બીક નહીં નામની.

દરસાલ દવાખાના આસરે પચીસ પચાસ વધનાં હશે દવાની ફેરી કરનાર જુદા મારો ધંધો વૈદકનો છે. મારા ધારવા પ્રમાણે સોએ પચાસ ટકા કમતાકાતના દરદીઓ માલમ પડે છે. હરસ (બવાસીર) જીર્ણ નાવ દમ ઉધરસ, લાપ, રદ્દીયા, લકવો, પક્ષ-લાત, મેદવાયુ વીગેરના દરદી જુદા તે સીવાય પ્રભેગ કોલેરા, મેલેરિયા

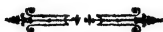
જેવા દુષ્ટરોગો વરસમાં એક બે વખત આવી ચડપોચડપ ઉપાડી
 જાય તે જુદા તે માટે બ્રિટીશ સરકારે ઈરપીતાલો કાઢી મોટા સ્વીલ
 સરજન ડાક્ટરોએ ઉત્તમ દવાઓ વાપરી છતાં રોગો નાબુદ થતા નથી
 તેનું કારણ આપણા ધર્મ વીરુદ્ધ અને શરીર પ્રકૃતી નહીં અનુસરતા
 ખોરાકો ખાવાથી પ્રકૃતી અનુસાર દરેકને જુદા જુદા રોગો લાગુ
 પડેલા છે. ઇંગ્લાંડ, ફ્રાન્સ, અમેરીકા વગેરે દેશોમાં મૌસદ્દાર તથા
 હિંદનો બાજપાલાનો ખોરાક ખાવા વાળા માણસો છે તેમણે
 જાહેર કૃત્ય છે કે હિંદનો બાજપાલાનો ખોરાક, બળ, બુદ્ધિ આયુ-
 ધ્યને વધારી શરીર નીરોગી બનાવે છે. આપણે જાણીએ છીએ છતાં
 મેંજશોખ અને જીમ્બા સ્વાદને લીધે કૃત્રીમ ચીજોને છોડતા નથી.
 રામાયણ મહાભારતનું અવલોકન કરે આપણી પવીત્ર ભુમીના પવીત્ર
 ખોરાકથી તેમને દેવ તરીકે માનીએ છીએ બીમ સવાસોમણી ગદા
 ફેરવતો સોમણનો લાડુ હજમ કરતો.

હિંદની ભુમીમાં ઉત્પન્ન થયેલા માણસ નો ખોરાક કમમાં કમ
 સવાશેરથી અઢીશેર સુધીનો છે આજે આપણે ચાર કુલકાં નવટાંક
 ચોખાં હબડકો દાળ આટલુ પાચન કરવાને આપણી જઠરાતેજ નથી
 તો પાંચશેર બોળે ઉપાડવાના શક્તી ક્યાંથી હોય શરીર ઉપર
 ચામડી અને હાડપીંજર સીવાય માલમ પડતુ નથી આર તેવો
 એડકાર સારો ખોરાક ખાવામાં આવે તો સારી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય
 છે. ખરાબ ખોરાક ખાવામાં આવે તો ખરાબ બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે.
 તમારે વીર્યનું રક્ષણ કરી બુદ્ધિ ખીલવવા હોય; આયુષ્ય વધારવું
 હોય, હમેશના દરદી મટવું હોય. તો

સવારમાં શીરામણ કરવું. બપોરે કરવો રોટો;

પુષ્ટી કરતી ચીજો ખાત્રી, કૃત્રીમ ચીજો છાંડો;

અધ્યાય બીજો.

માન ગયું દાનજ ગયું નિતી જતાં બહુ શોક;
દેશી દુરમન થઈ પડ્યા, કાન ધરે જે કોક;
ધન ગયું ધામજ ગયું, ગદ્ય દેશીની હામ;
દામ જતાં નવ સાંભરે. દેશી રૂઢાં કામ;
જે વૈભવ આ દેશનો દિનપર દિન હમેશ;
તે વૈભવ ચલ્યો ગયો, રહ્યો કુસંપ કલેશ;

પ્રાક્રમ પરાધ ગયું, શુર સળી ગયું, સત્ય મટકી ગયું, ન્યા-
તોનું નીરમુળ ગયું, પાપ વધી ગયું, ધર્મ કિપર ધાડ પડી, બ્રહ્મા
મઘ ચડી, ખટપટ આવી નડી, સંપનુ રતાન ક્યું, કુસંપતા રહી
ખડી, લાલછ સૌથી ખડી, વસ્તી દેખતી આંખે કુલે પડી, ધણી
ધણીઆણીની ઘેરઘેર લડી, ફેશનઆઇ સૌથી ખડી. પાપની અંધ
મંડી, દેખાય છે હાલ ખડી, તોયે વહાવી બ્રહ્મ છડી, જાણે કંચનની
હલ્દી જડી, પ્રેમને બદલે ઝેર ચડી. પહેરવેશમાં જાણે નટડી,
તોયે ઓરતો લેવા તડી, આંધાનો ગદ્ય છે ચડી. મુરાબારમાં પડ્યા
આથડી, છતાં ફેશનઆઇ મડી, ધરની ચર્મ મઢી, તોયે રહ્યા લગ્ન,
કડવાશ પણ માની ગળી, સૌનાં ચીત લીધાં છળી મદ્રાસમાં રહ્યા
દળી. હવે જાય છે બળી, તોયે ફેશનઆઇ મને નબરી.

જેમ મોહપાશનું આણુ મારી મુર્છિત કરવામાં આવતું, તેમ
ફેશનઆઇએ મોહરૂપી માણુ મારી મુર્છા ખવરાવી, ચાએ ધર્મને
તળગો, ખીડીએ શરીર નીર્બળ ક્યું, વિચારમાં બ્રહ્મા લાગી,

પહેરામણી આપવાવાળા પલ્લાં કરવા સીખ્યા, પલ્લાં કરવાવાળા
જુખી કુતરી મોટીલાંને ખાય તેમ કન્યા વીક્રયનાં દોરાયા, બાર
આનાનુ કપડુ એ રૂપીઆ સીલાઇ, સપ્તાષ્ટમાં સોઠા લાગ્યા કારણકે
આપણા આપદાદા ખાદી પહેરતા, દેશી બાઇને મુખે ધીના ઘડુકા
થતા હતા, હાલ મરીનામાં મરી ગયા, શોમાનો મોભ થયો. ચાપના
સીલકે ચારી કરી પરમેટો બેટો થઇ, ધન લુપ્ત ગયો હરી, આપ થઇ
બેટો હરી, મળે નાંખી હરી, ચેંકમાં ચીગઇ ગયા, રોળમાં રોળાઇ
ગયા, ઝીણામાં ઝરી ગયા તો હજી વીચારો

ચોપાઇ.

છોકરો તો પરણે ખરો, આપનો તો પુરો મરો;
સૌને તો વાગે છે ઢાલ, ઘરનુ કોણ જાણે છે પોલ
બાર વરસની બાળા જોહ, ગર્ભવંતી દેખાય એહ;
મુધારો એ તો છે હીક, એવી વરને બેહલી હીક;
એની કોણ ધરાવે બીક. માઆપોને લાગ્યું હીક;

આપણા દેશમાં ઉંડા ઉતરી જોતાં દરેક કોમમાં તેમજ દરેક
કામમાં દગો પ્રપંચ જીલ્લો વીગેરે દુરાચરણો સીવાય કંઈપણ જોવામાં
આવતું નથી, એટલુંજ નહી પણ ધર્મને બહાને ઠગી ખાવામાં, મીઠું
મીઠું બોલવામાં, અંતરમાં વીધ બરેલા બરપુર, જેમ બગલો મીન
(માછલાં) ને પકડવા જેવી સમાધી ચઢાવે છે તેવી સમાધીવાળા
આજકાલ નજરે પડે છે તેનું કારણ પ્રથમ વીધાના બહુનાર થોડા
હતા, એક કાગળ વંચાવવો કે લખાવવો હોય તો બણેલાને સોધવા
પડતા, પરંતુ હાલમાં.

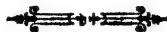
ઘેર ઘેર માસ્તર, પોળે પોળે ડોક્ટર

ચક્રે ચક્રે પ્લીડર વ્યાસ, ચારે વાળું સત્યાનાશ,

અપ્રસોસ સાથે કહેવું પડે છે કે દરેક કોમમાં વૌદ્યાનો પ્રચાર વધતો જાય છે, તેમ તેમ દગો પ્રપંચ જીવ વીગેરે દુરાચરણો સાથેજ રહે છે. હજી કેટલાક ધારે છે કે વૈદ્યા વધારી એ તો દેશ સુધરે સત્ય અસત્યનો ભેદ સમજીને સદગુણી થાય, પણ જોળ વીના કંસાર તેમ એકલી વીધાથી દેશ સુધરે એવી આશા સ્વપને રાખવી નકામી છે. નિતી શાસ્ત્રના આધારે વીધા સીખવનામાં આવે તો બેશક સુધારો થાય, એકલી વીધાથી ગર્વ ઊત્પન્ન થઈ, દુરાચરણની વૃદ્ધિ થઈ છે. આપણી નિતી શાસ્ત્ર વગરની વીધા બણેલા છે તે છકેલા, છટકેલા વટકેલા, ની માફક ગુચ્છા કોટ, પાટલુન, સ્ટોકીંગ, કલર, નેકટાઇન ને માથે વાંકી ટોપી મુકી દારૂ, વ્યભિચાર, લાંચ, જીવ, કન્યાવીક્રય વીગેરે દેશમાં થયાં અને જીવવાનીના તોરમાં જેમ દારૂ પીધેલું મર્કટ મનમાં આનંદ માની કુદકા મારતું હોય, તેમ આજકાલ બણેલાની સાથે અબણુ હવેલીથી ઝુંપડા સુધી સોડા બે-મન આફરકીમના તોરમાં પ્રેન્ડીની મોજમા પંચકુટીઆ હોટલોમાં જઈ પીધેલા ચાના આનંદમાં, ફેશનની શીશીઆરીમાં, મર્કટ જેવા બની રાજ મારે છે પણ વગર પુંછડાંના મર્કટ જેમ મને દીલગીરી એ થાય છે કે ?

ઈશ્વરે હાથ આપ્યા પગ આપ્યા આપી વળી મુચ્છ;

પણ પરમેશ્વરે ન આપ્યાં બે શીંગડાંને એક પુચ્છ.

ભણેલાનો પરજીઓ.

બણ્યા અમે બહુ ખંતથીરે, કોઇ નોકરી રાખોરે;

બણ્યા અમે બહુ ખંતથી.

ટેક.

મેટ્રીક એમે, એમ, માંરે, જીવો જી. એ. થયા પાસરે;

રાત દીવસ મહેનત કરી, નોકરી મેળવવા ખાસરે.

બણ્યા.

યસ નોન ગોટપીટ કરતાંરે, અમે સીખ્યા બહુ ભારીરે;

ડ્રેશ પહેર્યો શોભતો, જીવો અમારી હુશીઆરીરે.

બણ્યા.

હુન્નર અમે નથી શીખીઆરે, નથી તેની નીજાળરે;

ધતિહાસ જીંગોળ વીગેરે, અમે સીખ્યા તતકાળરે.

બણ્યા.

બજુનારા જેમ વધીઆરે, તેથી લેશન વધ્યાં આળરે;

ચક્ષમા આંખે આવીઆ, પાકી ગયાં મગજરે.

બણ્યા.

સરકાર નોકરી આપે છે રે, પણ વધુ ક્યાંથી લાભેરે;

એક જગા ખાલી પડતાં, પચી પચા અરજી આવેરે.

બણ્યા.

અમને માન મૈ આપતારે, તમે થયા વીદ્વાનરે;

નોકરીઓ અમે શોધીએ, એવા બન્યા નાદાનરે.

બણ્યા,

રજવાડામાં મળે નોકરીરે, જેને વગ વસીલોરે;

વીધાને માન નથી આપતા, જોઈએ વસુ વસીલોરે.

બણ્યા.

તેથી અમે ટેલ નાખીએરે, કોઇ નોકરી રાખોરે;

નહી તો નોકરી અપાવો તો, ઉપકાર માનીએ આખોરે.

બણ્યા,

હુન્નર સીખવા જોઈએરે, વળી ખાવા જોઈએ દામરે;

પૈસા ક્યાંથી લાવાએ, રજવા પૈસા કેમરે.

બણ્યા.

નોકરી વીના નથી સુખતુરે, જીંદગી એજે જાયરે;

અડધી કાઠી બજુતરમાં, બાકી ધન વીના ધાવાયરે.

બણ્યા.

આગેવાનો દુન્નર કાઢવારે, સૌને ઉપદેશ કરતારે;
કહેનારા નથી કરતા, તાલીઓ પાડી ઘેર જતારે. બણ્યા.

શ્રીમંતો સુષ મથારે, રજવાડા ક્યાંથી જાગેરે;
બોલનારા બોલી રહ્યા, કેને હેયે વાગેરે. બણ્યા.

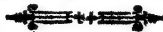
સોમચંદ કહે તમે સાંભળોરે, નથી વીધાને માનરે;
દુન્નરને હજુ માન છે, નહીં સુણે કોઈ કાનરે. બણ્યા.

દુઃખી માઆપે દુઃખ વેઠી દેવું કરી પોતાના બહાલા દીકરાને
છેજો એમે સુધી બણાવ્યો. એમેની પરીક્ષામાં એસતાં માંદો પડ્યો
પોતાના માઆપને તાર કરી તેડાવ્યા માઆપને મમી પોતાના મર્ણ
વખતના ઉદ્ધારો કાઢ્યા.

મેટીકે માંદો પડ્યો, બી, એ, બન્યો બેહલ;
એ, મે, મરણ પથારીએ, જુવો વીધાના હાત,
દેવું કરી બણાવીઓ પોતાનો આ બાળ;
માતપીતા સક્ષમ છે પરણી સોંપી આ નાર.

વીધા કેવી બણુવી.

વીધા જે બણાવતાં વધે ધર્મ આચાર;
તે વીધા અતિ હર્ષથી, બણાવજો અપાર;
જે વીધામાં ધર્મ છે, શુદ્ધ રહે આચાર;
તે વીધા બણાવતાં, ભોગવે સુખ અપાર;
ધર્મ અને આચારનો, જે વીધ્યાથી નાશ;
તે વીધ્યા શાકમની, હોય ભલે સુખ આશ;

અધ્યાય ત્રીજો.

પ્રબંધ.

ભારતભુમીના વાસી, યથા કેમ આજ ઉદાસી જીવોને નજરે તપાસી, લક્ષ્મીજી ગયાં નાસી, એમ બન્યું શાંતી ભાઈ, અંદર અંદર લલાત, ફેશન બાઈની ચઢાઈ, નહીં ખાવાને બડાઈ તેમાં મુતારે મુઝાઈ. પરદેશી માલજી આવ્યો, નવી ફેન્સી ચીજો લાવ્યો, ધર્મ રૂટે રોતીજીવ્યો, (ન સમજો તો) હજુ પણ વીચાર એવો, ધર્મ તણો કીસ્કો બેવો, ન સમજો જવો તેવો. એક આરે સૌને કીધા, હોટલે ડંકા દીધા. મુખથી બોલો લાવો લાવો, યથા ફેરી કેવા કાવો નીસાએ નખોદ્યા હાલ્યું, ધર્મપણુ જાણે હાલ્યું, ફેન્સી રૂપ બહુ ફાલ્યું, ધી દુધ વીના ચાલ્યું.

હાય હાય શું કરવું, મોત વગર થયું મરવું; હવે જે શરીર નરવું, (તેમાં) અત્યે રોગો આવી પેઠા, ચિરતાજી ' થકને બેઠા, ઉપરથી લાગે મીઠા, (ખોરાકની કુત્રીમ ચીજો) અંદરથી દુષ્ટ દીઠા. નીરમાલ્ય બન્યા છો ભાઈ, ભાતને ભાજી ખાઈ, ગયા ખારવા તવાઈ, મેં જોઈ છે ભવાઈ. જીવો ફેશનરૂપે મ્હાલી લીંદની બીઓ બે તાલી, પરપુરૂષથી કર ગ્રાલી, પુરૂષને ગળે કંઠા, નેકટાઈન વેળા વંઠી, બહુ મુઝી ભાવે બંટી, પાપરૂપી રૂરે ધંટી, તેમાં તમે ભરડાયા છતાં કહો છો ડાહ્યા ડાહ્યા. સેર સોતુ હાથે રહેતુ, આજ હવે ગણુ છે વહેતુ, નથી કોઈ કોઈને કહેતુ, કદ દેખી ચીત ચીરાતુ. માયે તો રોપી ધાલી, તણુ ગુણુમાં રહ્યા મ્હાલી, લક્ષ્મી તો મજ ચાલી માયા ફાડ આશા ખાલી.

લલિત છંદ.

અરર હાયરે, હાય હાયરે, ધર્મ જાય છે, ત્રાયત્રાયરે;
 દારણુ દુઃખમાં, ધર્મ જાય છે, હીન્દ બાળકો, દુઃખી થાય છે;
 દુધ ધી વીના, હાડકાં બળી, હીન્દ બાળકો, જાય છે ઢગી;
 ફેશનને મોહયા, સશાધમાં હુવા, લાડુ લાલચુ. લોભમાં મુવા;
 નરમ લખાશથી, મોહ લાગીયો, ચરખી તેજથી, શોભે આગીયો
 રૂપ રંગમાં, ધન જાય છે, તમારા બાધઓ. દુઃખી થાય છે;
 સુખને તણ, સુખમાં ભમે, હીન્દ બાળકો, ધી દુધ વીના જમે
 વિદેશી કે દેશી, ન દ્રષ્ટે દેખીયે, પાંચમે આરે, સૌ એક લેખીયે;
 સરવ શાંતિઓ, એકાકારરે, શોશ નવ મળે, તલભારરે;
 કળાયુગ આવીયો, રહડડાટરે, આજસથી ધુસ્યો ફેન્સી કાટરે;
 જીલતો નથી, ફેન્સી માલની, ચુક છે ધણી; દેશી લાલની;
 ફેશન બાધથી, ખેહાલ થાય છે, વગર મોતે, મરી જાય છે;
 અરર હાયરે, હાય હાયરે, અનાચારથી, ત્રાય ત્રાયરે;

ચોપાઈ

સમજી પણ ખોષ ખેઠા જ્ઞાન, છુટ કોટ કોલરનુ માન;
 ઉદય વાત સમજે નહીં ખ્યાન, ભર્ત જુમીનાં ઉતર્યાં માન.
 ખર્ચ વધારે મોટપમાટ ફેશનબાધએ વાળ્યો દાટ;
 તજવા નિતીને સુધ્યા માન, ભર્ત જુમીનાં ઉતર્યાં માન;
 રીત રીવાજને કીધા દુર; અનિતીએ પકડ્યું પુર;
 અખાજ આણમાં શૂલતાન, ભર્ત જુમીનાં ઉતર્યાં માન;
 પાટલુન પહેરી તજતા વેશ; ભજવતા નાટક તોળેશ;
 અમજમ છુટ તણું ને તાન, ભર્ત જુમીનાં ઉતર્યાં માન.

હોટલમાં આ પાણી પીએ, અમલુને બણેલા ખી. એ;
 અલુસમજીને જે ગુણવાન, ભર્તૃ ભુમીનાં ઉતર્યાં માન.
 શોભા માટે તજ્યા વેશ, કંઈ ચેરા કપાળે કેશ;
 ગુણવાળ કપાવા ધ્યાન, ભર્તૃ ભુમીનાં ઉતર્યાં માન.
 ગોટપીટમાં મહાલે રોજ, વેશ તજી અને છે રોઝ;
 જેને એક ઈંદ્રીનુ જ્ઞાન, ભર્તૃ ભુમીનાં ઉતર્યાં માન.
 નેત્ર છતાં અને છે આંધ, ચસમામાં માની મુગ્ધ;
 કહ્યું ધણુ નવ સુણે કાન, ભર્તૃ ભુમીનાં ઉતર્યાં માન.
 સોટી રાખી ચાલ્યા જય, બહાદુર ભો પહેલા મભરાય;
 તે માટે રાખે એ જ્ઞાન, ભર્તૃ ભુમીનાં ઉતર્યાં માન.
 બરડા સોડા લીમલેટ કરે, અનાચાર કરતાં નવ ડરે;
 કુધારાનુ જેને જ્ઞાન, ભર્તૃ ભુમીનાં ઉતર્યાં માન.
 બાપણમાં બહુ ડોળજ કરે, જાણે સુધારે ચાણો ધરે;
 અંદરથી આમજ હેરાન, ભર્તૃ ભુમીનાં ઉતર્યાં માન.
 નીજ ધર્મ નીરખે નહી તેહ, અન્ય ધર્મમાં માને સ્નેહ;
 સદ્ગુરૂની નહી પીછાન, ભર્તૃ ભુમીનાં ઉતર્યાં માન.

૬૦૮ાંત.

એક વખત એક ગામડાનો ખેડૂત શહેરમાં હટાણું કરવા
 આવ્યો. ગામડાંના માણસોને એવી ટેવ હોય છે કે શહેરમાં આવે
 ત્યારે સ્ત્રીની નજરે ન ચાલતાં આડું અવળું ડાકરીયાં મારતાં ચાલે
 છે. તેવી રીતે આ ખેડૂત ચાલતો હતો. એવામાં એક સ્ત્રીટાટ કોટ
 પાટલુન, સ્મોકીંગ, કલર, નેકટાઇન, આખે અસ્મધબ, હાથમાં સ્ટીક

ઝાઘી રોડખંધ ચાલતાં આ ખેડુતને હડફોટમાં લીધો તેની અસર
ખેડુતને તો ન થઈ પણ આ મીરડર લથડી પડ્યા. રોડમાં ઉભા
થઈ. ગમાર, રોડ્યા. ઢોર નહી દેખતા, આવી ઉપમા આપી. ખેડુતે
જવાબ આપ્યો બાઈ હું ન દેખતો હોત તો તમે ખઈ પીને મોળે
ઉડાવો છો તે પરતાપ ગમાર રોડ્યા ઢોર બાધાના છે. ટાઢ તડકો
વેઠી બારે માસ ખેતરમાં ઢોર અને દેશ સાથે માધા ફેડ કરી
તમારા પોપણ માટે અનાજ તૈયાર કરીએ છીએ છતાં તમારી
નજરમાં આવતા નથી પણ યાદ રાખજો. ને વખતે અમે બણી
તૈયાર થઈ છું ત્યારે તમારે ટાંટીઆ ધસી મરવા વખત આવશે,

ઓઠુ પાત્રને અદક બણ્યો

ધર બાળી દુધ ચોખા જમ્યો

દ્વિતીય.

એક હજમ બણીને મુંબઈ જેવા શહેરમાં નોકરી કરવા ગયો.
ત્યાંથી પાંચ હજાર રૂપીઆ કમાયો એટલે દેશમાં આવી રોજ દુધ
ચોખા સાકર સાથે જમે. એવામાં ગર્વ ઊત્પન્ન થયો મારા ગામના
લોક ક્યાંથી જાણતા હશે કે આ બાબરભાઈ કમળને આવ્યા છે,
તે રોજ સાકર સાથે દુધ ચોખા જમતા હશે. માટે આજ મારે
ગામના લોકોને જણાવવું જોઈએ કે બાબરભાઈ રોજ સાકર નાખી
દુધ ચોખા જમે છે. આવો વીચાર કરી બાબરભાઈ જમવા બેઠા
રોટલી-દાળ ને બે સાક સાથે જમી રહ્યા પછી તાંસળામાં દુધ
ચોખાને સાકર નાખી દીવાસળીની સળી સળગાવી એક ખુણામાં
માસ બરેલુ હતુ તેમાં સળગતી દીવાસળી નાખી બરોબર સળગ્યા

પછી તાંસળુ હાથમાં ઝાલી રસ્તા ઉપર આવી જુમ પાડી દોડોરે દોડો હું દુધ ચોખ્ખા ને સાકર જમતો હતો ને મારા ઘરમાં આગ લાગી, ગામના લોકો ભેગા થયા એટલામાં તો તમામ બળી ગયું. ગામના લોકે પૂછ્યું અલ્યા શી રીતે આગ લાગી ત્યારે બાબરભાઈ બોલ્યા અરેરે મારૂ નરસીખ કુટી ગયું બાપલીઆ, હું રોજ દુધ ચોખ્ખાને સાકર જમતો હતો તે તમને જણાવવા માટે દીવાસળી સળગાવી ઘાસમાં નાંખી બરોબર સળગ્યા પછી આ તાંસળુ તમને બતાવા હાથમાં ઝાલી રસ્તા ઉપર આવી જુમ પાડી મેં જાણ્યું એકદમ ગામના માણસો ભેગા થઈ એલવી નાંખશે, તે પહેલાં તો તમામ બળી સાકર થઈ ગયું બાપલીઆ હવે દુધ ચોખ્ખાને સાકર શી રીતે જમાશે. ગામના લોક કહે. ટાયલાં કરવાં મુઠી માથાં મુઠી બા માથાં ? મારા બાપે બણાબો પણ મુંડતાં સીખવ્યું નથી, ને મુંખાં માં વીલાયતી અસ્ત્રા ઘણા માણસો ઘર આગળ રાખી મોં સામે આવ્યો મુઠી તીજે દીવસે દાઢી હાથે મુડે છે. ગામના લોક કહે. મેં મધમાં તો હાથે મુડતા હશે પણ અમારે તારો ખપ છે માટે માથાં મુડતાં શીખ આવી સીખામણ આપી તેની મુરખામ ઉપર હસતા હસતા પોતપોતાના ઘેર ચાલ્યા ગયા.

દોહરો.

તનમનની પીડા ટળે, બચનું થાય ન બાન;
 સુખ ઉપજવે સર્વને, વિધાસુખ નિધાન.
 વિનય વિવેક ત્રિવિધું, વિધા નયન પ્રધાન;
 અસાર આ સંસારમાં, એ અત્રતનું પાન.
 કીર્તિલક્ષ્મીને લોકમાં, પવીત્રપુન્ય પમાય;
 વિધાદાન સુધારસે. અનર અમર પદ થાય.

દ્રષ્ટાંત.

વીદ્વાન અને ધનવાનને તકરાર થઇ ધનવાન કહે ધનથી હું
ધાર તે કરી શકું ને મારી ગરજ રાખતા તમામ માણસો આવે
શેઠના સો શાળા ગરિબનો અનેવી કોઇ થતો નથી. ધન
વીના વીદ્વાનનો કોણ ભાવ પુછે આવી તકરાર કરતા રાજ પાસે
ઇન્સાફ કરાવા ગયા અનેની તકરાર સાંભળી એક રૂકા લખી રા-
જની મોર છાપ મારી પડખીડીઆમાં બાંડીને કહ્યું તમે મારા મીત્ર
રાજસીંહના રાજમાં જઇ આ કાગળ આપશો એટલે તમને ઇન્સાફ
આપશે. અને જણુ હરખાતા હરખાતા રાજસાહેબના રાજમાં જઇ
કાગળ આપ્યો રાજસીંહે કાગળ વાંચી તરત સીપાઇને હુકમ કર્યો
આ અને જણુને ફાંસી ચડાવી દો. ધનવાન થરથર ધ્રુજવા લાગ્યો.
મારા ક્યાં ભોગ લાગ્યા કે અઃની સાથે વાદવીવાદ કરી ઇન્સાફ
લેવા આગ્યો. વીદ્વાનના મન ઉપર તો કાંઈ અસર ન થઈ. સીપા-
ઇએ ધનવાન અને વીદ્વાનને ફાંસી આગળ લઇ જઇ ફાંસીઆને
સોંપ્યા ફાંસીએ ફાંસી તૈયાર કરી કહ્યું બાઇ તમારે જે કાંઈ કહે-
વાતું હોય તે કહી દો નહીં તો તમારા ઈસ્ટ હેવનુ સ્મરણ કરી શો
ત્યારે વીદ્વાને ધનવાનને કહ્યું બાઇ તમારી પાસે ધન છે તે ખરચી
દોડાવો અત્યારે ધન ખરચી નહીં છુટો તો તે ધન શા કામમાં
આવશે તમારા ધનના લીધે મારે ફાંસીએ ચડવા વખત આગ્યો.
ધનવાને કહ્યું. મારું ધન મારે ઘેર રહ્યું અહીં કામમાં આવવાતું
નથી પણ તમારી વીદ્યાના બળે છોડાવશો તો પરમેશ્વર તમારું બલુ
કરશે અને હું તમારો ઉપકાર કહી છુટીશ નહીં. વીદ્વાને કહ્યું તમે
લખી આપો કે ધનવાન કરતાં વીદ્વાન ચહે તો હું છોડાવા પ્રયત્ન
કરું ધનવાને કહ્યું બાઇ તમે કહેશો તે પ્રમાણે લખી આપીશ અને

તમે જલ્લા હું હાર્યો. વીદાને ફાંસીઆને કહ્યું તમે અમને રાજસીંહ પાસે લઇ જવ ત્યાં અમારે જે કહેવાનું છે તે કહ્યા પછી ફાંસી ચઢાવી દો. ફાંસીઆ બન્નેને લઇ રાજસીંહ પાસે આવ્યો. રાજસીંહને જોઇ વીદાને હસવા માંડ્યું એટલે રાજસીંહ પુછ્યું તને મોંતની સજા થઇ છે, છતાં કેમ હસે છે ? આપના ઇન્સાફને હમુ છું આવી રીતે ન્યાય આપશો તો ? દુશ્મન આપનું રાજ પડાવી લેશે. શા માટે ? શું અમારા રાજને ત્યાં ફાંસી નહોતી તે આપને ત્યાં અમને ફાંસી દેવા મોકલ્યા. જ્યારે અમને ફાંસીનો હુકમ આવ્યો તે વખતે રાજ જોશીએ અમારા રાજને કહ્યું આ જેને ફાંસી દેશો ને એમનો જીવ જશે, એટલે એકદમ મરડી ફાટી નીકળ્યો, રૈયત દુઃખી થશે, રાજ અને રૈયત વચ્ચે વીરોધ પડશે. માટે દુશ્મનના રાજમાં મોકલી જેને ફાંસી દેવરાવવી, રાજ અને રમયત વચ્ચે ખટખટ થાય ને રાજ સત્તા નરમ પડે, તેનો લાભ આપણને મહે આપું જોશીનું બોલવું સાંભળી અમારા રાજએ વાચાર કરી આપની પાસે મોકલ્યા છે. વીલંબ ન કરતાં અમને ફાંસી ચઢાવી દો. રાજસીંહ રાજએ જાડો વીચાર કરી જાનુ કહેવું સત્ય માની કહ્યું. હું તમને છોડી મુકું છું પણ મારા રાજની સરહદમાં પાણી પીવા ઉભા રહેશો નહીં. જેવી રીતે બીલાડીના પંજમાંથી ઉંદર છટકી પોતાના દરમાં પેસી જાય છે. તેવી રીતે વીદાન અને ધનવાન બન્ને પોતાના રાજમાં આવી રાજને મદ્યા. રાજએ ધનવાનને પુછ્યું કોણુ જીત્યું. ધનવાન કહે વીદાન જીત્યો.

વીદાના બળે કરી, બધાંવ્યા જેના પ્રાણુ

ગોટપીટમાં મહાલતાં, ધન આબરૂ ગમ જાય

આતે પુર્નલગ્ન કે પશ્ચાતાપ ?

ઇસ્કલાલ વકીલની પરીક્ષામાં પાસ થયો એટલે પોતાના દેશમાં જવા માટે રેશન ઉપર આવી સેકન્ડ ક્લાસની ટીકીટ લઇ પ્લાટ ફોર્મ ઉપર આવ્યા. ફાસ પેસેન્જર આવી ઉભી રહી. સેકન્ડ ક્લાસના ડબ્બા આગળ આવી ઇસ્કલાલે જોયું તો એક બાઇ ફ્રેન્સી ફ્રેન્સમાં સજ થઇ બેઠી હતી. બન્નેની નજર એક થતાં બાઇ બોલી. મીસ્ટર આપ એકલા હો તો આવો. ઇસ્કલાલે કહ્યું હું એકલોજ છું, એમ કહી બાઇનું ઉઘાડી બાઇના સામા બેઠા, પોટરે સામાન ગોઠવી દીધો એટલે આઠ આના આપ્યા, ગાડી ઉપડી. બાઇએ પુછ્યું. તમે ક્યાં જવાના ? ઇસ્કલાલ-હું વકીલની પરીક્ષા આપવા આવ્યો હતો, પાસ થયો એટલે મારા દેશમાં મેસાણા જઉં છું, તમારાં લગ્ન થયાં છે ? સગપણ થયું છે, કન્યા નાની છે, અમલુ છે, આ સાલમાં લગ્ન થશે. તમે તેવું લગ્ન ન કરો ને પુર્નલગ્ન કરો તો કેમ ? અમારી ન્યાતમા રીવાજ નથી, અમલુ અને નાની ને પચ્છી તમે શું કરશો ? મોટી ઉમરની કન્યાઓ અમારી ન્યાતમાં નથી. ઉમરમાં મારા જેવડી, સ્વરૂપે મારા જેવી, ઇંગ્લીશ બ-જેલી, લુગડાં ધરાવતી મલી આસરે પચીસ હજાર રૂપીઆનું ઢાલ તેની પાસે છે, તેના માળાપે એંશી વરસના બુદ્ધાને પરણાવી હતી તે રાંડી છે, આ ટ્રેનમાં આવ્યું હવા ખાવા જમ છે. તમે તો નહી. હું પોતે જ બોલો શું વીચાર છે. ઘણી ખુસીથી તમારી સાથે પુર્ન-લગ્ન કરીશ. ન્યાત પુછશે તો ? ન્યાતને નાત બહાર મુકીશ. માળાપ સર્ગા બહાવાં રોકશે તો ? તેમની મને પરવા નથી.

ઇસ્કલાલે જાણ્યું પુર્નલગ્ન થઇ ગયું અને ઘણીઆણી પણ થઇ

ચુકી. પોતાને ઘેર લઇ જવા કુટ મેલો અને હાલવો લીધો હતો તે કાઢી અને જણે ખાવા માંડ્યું ઇસ્કલાણની વાતો કરતાં અમદાવાદ આવ્યું. ટ્રેન બદલી નાની ટ્રેનમાં બેઠાં ગાડી ઉપડી. કસોલનું સ્ટેશન આવ્યું ગાડી ઉભી રહી બારણું ઉઘાડી બાઇ પ્લાટ ફોર્મ ઉપર આમતેમ કરતાં ટીકીટ આપી બહાર નીકળી ગઇ, ગાડી ઉપડી ઇસ્કલાલ ઘણેજ ખુશી થયો. આ સાલ મારે માટે ઘણીજ સારી નીવડી, વકીલ થયો, આ બાઈ મારૂં નામ જણાતી નથી ફક્ત ગામ જણે છે મને શોધતાં મારો પતો મેળવશે તો પુર્નલગ્ન કરીશ નહીં તો આ પચીસ હજાર રૂપીઆનો માલ મલ્યો તેમાં સ્હેર ઉડાવીશ, મારા માબાપથી છાતુ ખાનગીમાં રાખીશ આવા અનેક વીચારો કરતાં પોતાનું મેસાણું સ્ટેશન આવ્યું, ગાડી ઉભી રહી પોટરે બારણું ઉઘાડ્યું ઇસ્કલાલ બહાર નીકળ્યો સામાન લારીમાં ભરી બહાર કાઢ્યો એવામાં આબકારી ખાતાના પોલીસે ઇસ્કલાલને કહ્યું. શેઠ ટ્રંક ખોલીને બતાવો. ઇસ્કલાલે પોતાના એ ટ્રંક ખોલીને બતાવ્યા ને આઠ આના કાઢી પોલીસને આ ખાનના આપવા માંડ્યા. પોલીસે કહ્યું સામે જમાદાર ખડા હે ઓર દેખતા હે. ઉસ બારને એ દો ટંક ખોલો અમ ફેંદેગા નહીં. ઇસ્કલાલે કહ્યું એ એ ટ્રંકની ચાવીઓ ખોવઇ ગઇ છે. એવામાં જમાદારે આવી પોલીસને પુછ્યું કયા હે, પોલીસે કહ્યું એ દો ટ્રંક ફી ચાવીઆં શેઠ ખોડાલી હે. જમાદારે ઇસ્કલાલને કહ્યું. સ્યે શેઠ આ સળીઆથી તાણુ ખોલી નાખો. ઇસ્કલાલે શેઠમાં ને શેઠમાં સળીઆથી તાણુ તોડી નાખી ટ્રંક ખોલી તો મડદુ તીકળ્યું, બીજી ટ્રંક ખોલી તો પથરા નીકળ્યા પંચ કેશ થયો, ઇસ્કલાલના કાચે બેડીઓ ઘાલી કાચી જેલમાં પુર્વા. મડદુ રૂપીતાલમાં મયુ ડાકટરી તપાસમાં પોચન ખવરાવેલું માલુમ પડ્યું

પોલીસ તપાસ ચાલી બાકીનો પતો લાગ્યો નહીં. ઇસ્કલાલ ઉપર કેસ ચાલ્યો. તેના બાપે એ ત્રણ હજાર રૂપિયા વફીલ બારીસ્ટરો અને સોલીસીટરોમાં ખર્ચ્યા, આખરે અને અહરથાઈના પુરાવા આપ્યા. ઇસ્કલાલે પોતાની સર્વ હકીકત જાહેર કરી તે ઉપરથી જજ સાહેબે રહેમીયતની કલમ લાગુ કરી પાંચ વરસની સજા કરી.

વીવેક વીજુ વીલા જીવો, દુઃખી કયાં માબાપ;

પૈસા ખર્ચ્યા બહાવીઓ, દુઃખ વેદ્યું માબાપ.

પુનઃલમન કરવા થકી, થયો ખરચાતાપ;

વકીલાત કરવા ગયા, જીવો જલમાં આપ.

અધ્યાય ચોથો.

ખેડૂત ભણે, કોરી ભણે, દરજી ભણે, સોની ભણે,
સુતાર ભણે, લુહાર ભણે, હજમ ભણી, હોદ્દાર બને.
કુંભાર ભણે, મોચી ભણે, ભંગી ભણી જંગી બને.
બાકી રહ્યું, બાળા ભણી, સેકન્ડ કરી પ્રેમી બને
દ્રષ્ટાંત.

બાદશાહી કુટુંબને રાજમાંથી વરખાશન મલતું ને જમીન જગીરની આવક હતી તેમાંથી શુભરાત નમાવતા. દીવસે દીવસે કુટુંબ વધતું મયુ નગરનો અડધો ભાગ એકઠા કુટુંબી થઈ ગયા ને વરખાશન તે પ્રજાએ વહેંચાઈ ગયું ને જમીન જગીર પણ વહેંચાતી મહા બાદશાહી કુટુંબ એટલે ખીજો કંઈ થયો કરે નહીં. ને બહુમત માણસો વરખાશન ઉપર શુભરાત નમાવે ચલાકને થોડી કમી જ.

મીન હોય તે આધારે ગુજરાન નભાવે અંદર પેટે ધણુ દુઃખી છતાં સગ જમાદાર અકેક જોડો લુગડાં રાખ્યાં હોય ને પહેરી જમાદાર નીકળે ઘેર આવે ત્યારે કાઠી ખાટીએ બરાવે ચાવી રચાંતીએ પ્હોંતી ગયા તો પણ અમ જમાદાર એક વખત આદશ હ સાંજના ટાકમે દીવાનને લાઇ નમરમાં ફરવા નીકળ્યા તે વખતે તમામ માણસો ઓ ખંધ અને છરકીટાઇદ મલમ પડ્યા તે ઉપરથી આદશાહે દીવાનને પુછ્યું. દીવાનજી આપણી રૈયત બહોત સુખી છે. દુઃખી કોઇ માલુમ નહી પડતા. દીવાન વૃદ્ધ અને રમિતથી ધણો અનુભવી હતો એટલે આદશાહે કહ્યું. ગરીબ પરવર ઉપરકી ઘપટીય લીતર તો ખુદ જાણે. આદશાહે કહ્યું. દીવાનજી તુમેરા કહેના મેં માનના નહી ઉસ ખારતે ખાત્રી કરદો.

દીવાને ચાલતાં માણસોને શુમ પાડી બોલાવ્યા.

જમાદાર ધધર આવ ?

એટલે દશખાર માણસો અભીખંધ છ બમલાં અંગરખાં મારે ફંટા હાથમાં લાકડી, દીવાનને સાદ સાંજનાં દોડના આવી આદશાહે સલામ બરી સામા હારખંધ બિખા રહ્યા. દીવાને પહેલાને પુછ્યું. કયા કામ કરતે હો જમાદારી. કયા મીલતા હે દો રૂપીઆ દુસરી આવક હે. એક ખેતકા દુકડા હે ઇસમે પાંચમણુ જુવાર આતી હે ધરમે ફીતે માણસ હો. મેરી જોરત જોર એક લકડી મીલકે ત્રીન માણસ દીવાને દુસરાને પુછ્યું આપ કયા કામ કરતે હો. જમાદારી કયા મીલતા હે. ચાર રૂપીઆ જમીન જાગીર હે મેરે બપ. દીખમેથી અખતો કુચ નહી હે, ધરમે ફીતને માણસ હે, મેરી જોરત એક લકડા ફીતે જરસકા હે બારજરસકા ચાર જરસ પીછે જમાદાર હોઆ. આવ રીતે તમામને પુછ્યું તો સગ જમાદાર.

ચાપાઈ

ધરમે હાંડી તડાકા કરે. જમાદાર ચઢ સૌ જણુ ધરે.
છાસ ઘેંશયી પેટજ બરે, એક ટંકમાં પોપણુ કરે.

તમને પમાર વધારે મહે તો રાજમાં નોકરી કરવા આવશો ?
બધા એકી સાથે બોલ્યા કયા હમ જુએ મરતે હે ? ધર છોડકે નોકરી
કરને કુ આવે. દીવાને કહ્યું અચ્છા જાવ.

બધાના ગયા પછી બાદશાહે દીવાનને કહ્યું. બાજથી એ
સખ લોકકા વરખાસન બંધ કરના ઝોર પચાસ કારીગર બોલાવી
વણુવાની સાજો બનાવરાવી એ સખકુ વણુનેકા કામ સીખાના. એ
લોક ધરમે બેઠકે કામ કરેમા ઝોરત લડકે સખ સીખેમા વરખાસન
દેગા તો વીનામોતે જુએ મર જાવગા. દીવાને કહ્યું આપકા કહેના
સચ હે. ઝોર વરખાસન બંધ કરના ચઢએ. વળી બાદશાહે
કહ્યું એસા ફરમાન સખકુ દેના, જેઅછા કામ કરકે બાદશાહ
હજુરકુ દીખાયગા ઉરકુ ધનામ મીલેગા એ કામ તુમેરી દેખરેખ
નીચે બનના ચઢએ દીવાને કહ્યું બહોત અચ્છા.

બાદશાહી ધનથી અને પોતાની જાત મહેનતથી દીવાને કારી
ગરો બોલાવી દરેકના ધર આગળ જમ વણુવાનું કામ સીખવવા
માંડયું અને તે જોમ અન્ય કોમના માણસો પણ વણુવાનું કામ
કરવા માંડયું રેશમ, ઢિન. કસબ અને સુતરનું વણુટ કામ એવું
સરસ અને નકશી બનતુ કે તેના નમુના ચીન જાપાન ઇંગ્લાંડ અમે-
રીકા ફ્રાન્સ જર્મન વીગેરે દેશોમાં પહોંચ્યા તે લોકો આપણા દેશમાં
આવી વણુટ કામની શાળોના નમુના પોતાના દેશમાં લઈ જઈ

તેનાં મોટાં કારખાનાં બનાવી આપણા દેશમાં આપણે ઉત્તેજન આપ્યું તેથી આપણા કરીગરો ભુખે મરવા લાગ્યા એટલે તે ધધો છોડી નોકરીઓ કરવા માંડી અને મીઠો પણ આપણા દેશમાં થઈ તેથી વધારે હાથ વણાટને ધોડો પહોંચ્યો છતાં હજી હાથવણાટનું કામ રૂપીએ બે આની છે તેને આપણે ઉત્તેજન આપીએ તો પ્રથમની માફક સજીવન થાય અને આપણા લાઇઓ સુખી થાય તે કામ આપણા ધનપતિ લક્ષાધિપતી મોટર અને ઘોડા ગાડીમાં ફરનારા શ્રીમતોના હાથમાં છે.

ભુજંગી.

ચઢ્યાં વાદળાં ચોદીશા અધકાર, ગયા રોઢમાં તે યયા ખુબ કાર;
વીદેશી તણી આજીવો રીત ચાલી, તજી ટેકને ટોપીઓ શીર ધાલી,
લક દુઃખ ખાદી ખાદી ગઈ છે, ખરે હાથમાં એક કાંડી રહી છે;
વીદેશી તણીતો ખરે રીત મ્હાલી, જીવો પ્રેમથી ટોપીઓ શીરધાલી.
બક્ષો દેશ સાદો હતો રાય જદો, સુધારે ચઢ્યો તો યયો છે ઉધાડો;
તજી દેશ ભાષા લીધી હાથ તાલી, જીવો પ્રેમથી ટોપીઓ શીર ધાલી.
ગયા શુભ જમા ગઈ તેજ ખંડી, રૂડા દેશની રીત જે સુભ ખંડી;
વીદેશી તણા માલની ટેક ફાલી; જનેતા તજી પાધની રીત હાલી,
વીદેશી ખાંટી ખંગલા તેજ ફાલી, તજ્યા દેશીયોને લીધાં ભુત ખાલી;
વીમાસે પછી તે દશા દેખ ફાલી, કુસંગે જીવો ધર્મની રીત હાલી.

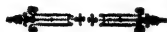
સાખી—વેશ તજ્યા ખીન કારણે, તજીએ દેશ નવ વેશ;

વેશ તજ્યા ખીન કારણે, ટેસ વધ્યા હમેશ.

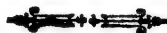
હિંદમાતા અકળાય છે, નહી છોકરા બેશ;

આચાર તજી અવળા ગયા, લાજ નહી લવલેશ.

કહો દેશ બધું વિદેશી સ્વદેશી. વિદેશી થતાં આ થયા જે કહેશી;
 બલો દેશ મારો બલી ભુમી મારી, હયાતી હમારી હશે જે તમારી.
 ધણું ખાધું પીધું મણા ભોગ કીધા, ધણા માલ વિદેશીના વ્રાત લીધા;
 ઉઠો ઉતર્યો ત્યાં દીકું દુઃખમારી, હયાતી હમારી હશે જે તમારી.
 ક્યાં ભોજનરાય ક્યાં કહો ગંગતેલી, ક્યાં મોરને ક્યાં કહો જે અધિકી;
 ક્યાં મેરને કંકરો જે વિચારી, હયાતી હમારી હશે જે તમારી.
 ક્યાં હંસને કાગળું રૂપ દીકું, બન્યો હું અશીષી ગણ્યું સુખ મીકું;
 અશીષી થતાં દેખજો એ ખુવારી, હયાતી હમારી હશે જે તમારી.
 ખરે કાચ દુટે નહીં દામ આવે, વિદેશી તણો માલ મોખ્યું જણાવે;
 જીવો ત્રાંપુ કાંસુ દુટે દામ દે છે, વિદેશી તણો માલ તો એમ કહે છે.

અધ્યાય પાંચમો.

ફેનશી ભાષનો પરજીઆ.

ફેશન વળગી ભાષને રે, તમે જીવો તેમનો ફેસરે;

ફેશન વળગી ભાષને

ટક.

છેલ છખીલા બનવારે, રોજ હજમની વધારીરે;

ખજળથી ફેનશી કાતસી, આમળ વાળ વધારીરે.

ફેશન૦

સેન્ટ ભવન્ડર આરસીરે, માથે આબજાનુ તેલરે;

આમળ જોળી પાડે પાંચીઆ, ભાષ કરે તાલમેલ રે.

ફેશન૦

માથે ટોપી ધાલી શોભતીરે, વળી પહેર્યું ખમીશરે;

કાટ પાટનું પહેરીને, બોલે વેલવેલ ધીસરે,

ફેશન૦

ખુટ રોટાકીંગના ઉતરે રે, ધરતાં ઘરમાં કે બહારરે;
 રાખ્યો આડંબર ઇચ્છીશ રીતનો, બન્યા ઇંગ્લેન્ડ બાળરે. દેશનં
 ઘરેણામાં ઘડીઆળા છે રે, હાથે શોભે છે કદ રે;
 ગળે કલર નેકટાઇન, પહેરી મારે છે રોશ્નરે. દેશનં
 ખીડી સીઝર ચીફ્ટનારે, સળગાવી કાઢ્યા ગોટારે;
 પાનની ખીડી ચાવતાં, ઘરમાં વાળ્યા ગડબડ ગોટારે. દેશનં

દ્રષ્ટાંત.

નેમચંદ શેઠને પોતાના બાપ પચાસ હજાર દમેનગદ રોકડા મુંબઈ ગરા અને ઘરાણું મકાન જુદુ આવી સાયબી મુકી મરી ગયા તેમના મરણ પછી નેમચંદને બે દીકરા એક ચાર વરસનો ખીજો બે વરસનો છે. આ નગરમાં ગુરખાઈ નામની નાયકા રહે છે (જે શહેરમાં આવી વેધ્યાઓના મકાન હોય છે, ત્યાં ધનવાનના છોકરાઓને શસાવી એશઆરામ ભોગવે છે,] તેને પોતાના માણસો મારશ્વે નેમચંદને શસાવી કબજે કર્યો પાંચવરસમાં પચાસ હજાર રૂપીઆનું પાણી કયું, નેમચંદ ચાર પાંચ મહીને પૈસા લેવા પોતાના ઘર આગળ આવે ત્યારે તેની સ્ત્રી પરમેશ્વર તુલ્યમાની ધણીજ આગતા સ્વાગતા કરી સમજાવે પણ નેમચંદ માને નહિ ધણી વખતતો તે સ્ત્રી કહે તમારે ચાર પાંચ મહીને અહીં આવવાની તસ્તી પડે છે, માટે મારા તરફથી બીક રાખવી નહી એવી સાથે તમામ ધન લઈ જઈ નાયકાને આપો તમારા સમ બાઈને કહું છું કે હું ખુસી છું. (આ બાઈની ધારણા એવી હતી કે આ ધન સારી કમઘનું હોત તો મારો સ્વામી ખોટા રસ્તે ચલી ધન વાપરત

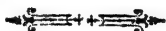
નહી માટે એકી સાથે તમામ ધન આપી દે તો, નાયકા જાણે કે હવે આની પાસે કંઈ રહ્યું નથી માટે જલદી તજી દે આવા વીચાર થી પોતાના સ્વામીને કહેતી) ત્યારે નેમચંદ—થોડે થોડે આપું તો હાંખો વખત સુખ ભોગવાય, તેમ તને દુઃખ પડે નહી. સ્ત્રીએ કહ્યું મને શું સુખ છે? ધનથી સુખ મક્કતુ હોત તો કોઈ પરણી ઘર માંડત નહી. તમે આખો દીવસ નાયકાને ત્યાં રહેા તમારી ખુશી પડે તેમ પૈસા વાપરો પણ સાંજે ઘેર આવો તોજ હું સુખી, નહીતો મારા જેવી અખળા કોઈ દુઃખી નહી હોય ? આવી રીતે શીખામણ આપે તેમ તેના સગાંબહાણાં શીખામણ આપે છતાં નેમચંદે કોઈની શીખામણ માની નહી એવામાં કર્મ સંજોગે નેમચંદ માંદો પડ્યો તેની સ્ત્રીને ખચર પડી એટલે પોતાનો સ્ત્રી ધર્મ સાચવવા અને માઆપની આખર રાખવા નાયકાને ત્યાં જઈને કહ્યું, જાહેન મારા સ્વામીનાથ માંદા છે તેમને મારે ત્યાં મોકલો તો તેમની ચાકરી કરીશ અને સારા થશે તો તમારે ત્યાં મોકલીશ નાયકા બોલી તમે પતિવ્રતપણુ બતાવવા આવ્યાં હશે કેમ ? તમે પતિની સેવા કરી હોત તો, મારે ત્યાં જખમારવા આવત, માંદા પતિને લઈ જઈ જુપાતા કરવા આવ્યાં હશે ? હું ચાકરી કરનાર કયાં કેમ છું, નેમચંદની સ્ત્રીએ કહ્યું બલે જાહેન તમે ચાકરી કરો. સ્વામીનાથ હું જવું છું. નેમચંદ—મને બે ચાર દીવસમાં સાર નહી થાય તો હું આવી સ્ત્રીએ કહ્યું આવશે તો તમારૂં ઘર છે પણ મને લાગતું નથી કે તમે આ મંદવાડમાંથી ઉઠો નાયકા કહે જોયું તમારી પતિવ્રતા બહુ ધણ છે, અરે દાસી ? આ કમજાતને જહાર કાઢ નેમચંદની સ્ત્રી—જાહેન ! હું આ ચાલી.

અદસોસ કરતી પોતાને ઘેર આવી, પતિની શીકરમાં ખાવાનું

અને રાતની નીંદ્રા ત્યાગી પ્રભુની સ્તુતિ કરતી હતી. નેમચંદ્ર એથે દીવસે મરણ પામ્યો તુરબાઈ નાયકાએ પોતાના માણસો પાસે ઉપડાવી ઉપન કરાવતી હતી તેવામાં નેમચંદ્રની સ્ત્રીને ખબર પડી, રોતી અને કકળતી ઉપન કરતા હતા ત્યાં જઈ નાયકાને કહ્યું. જાહેન મારા પતિનું સળ મને સોંપો તો અમારા રીવાજ પ્રમાણે અગ્ની સંસ્કાર કરાવું નાયકાએ કહ્યું, અરે કમળત મારા ખાવીદને અગ્ની સંસ્કાર હોય ? એનીતો મળેદાર કબર ચણાવી કુલની ચાદર ઝોઢાડીશ નેમચંદ્રની સ્ત્રીએ નાયકાને ઘણા કસાવાલા કર્યા છતાં પોતાના પતિને આપ્યો નહીં એટલે ત્યાંથી બારેબાર રાજ પાસે જઈ ફરીઆદ કરી, રાજાએ સીપાઈ પાસે તુરબાઈ નાયકાને બોલાવરાવી પુછ્યું. આ બાઈના પતિનું સળ કેમ નથી આપતી ? નાયકાએ કહ્યું પાંચ બરસથી ઉરકા ઘણી મુસલમાન હુવાથા ઝોર મેરી સાથ નીકા ફીયાથા, મેને ઉરકુ ઘરમે રખકે ખીલાતી, પીલાતી, એસઆરામ બોગવાતીતી, આજરોજ મરગયા ઉરકુ ઉપન કરકે મેરે ઘર આઈ ઝોર આપકા સીપાઈ બોલાનેકુ આયા, ઝોર આપકી હજુરમાં ખડી હું. રાજાએ નેમચંદ્ર ની સ્ત્રીને કહ્યું તારો ઘણી મુસલમાન થયો અને આની સાથે ઘર માંડ્યું એટલે તારો હક નથી ને પાંચ વરસ સુધીમાં, તું ફરીઆદ કરવા કેમ આવી નહીં ? નેમચંદ્રની સ્ત્રીએ કહ્યું. મારો ઘણી મુસલમાન થયો નથી, મુસલમાન થયો હોયતો દાદી રાખે પણ મારા ઘણીને માથે એક દુધની ચોટલી છે. રાજાએ નાયકાને પુછ્યું, સાચુ બોલ ચોટલી છે ? કે દાદી ? નાયકા બોલી જે મુસલમાન થાય તે ચોટલી રાખે નહીં આ બાઈ જુદું બોલે છે. નેમચંદ્રની સ્ત્રીએ કહ્યું મારું કહેવું સત્ય નમાનતા હો તે ? મહુ મંગાવી તપાસ કરવી જોઈએ દાદી નીકળે તો મને ગુનેગાર દરાવી આપને યોગ્ય લાગે તેવી સીક્ષા

ફરમાવશે, આવી કુલદાઓ નગરમાં રહી મારા જેવી અબળાઓનાં
કેટલાં ધરમભાગ્યાં હશે અને ભાગશે, માટે પુરેપુરે તપાસ કરી
ધનસાધ આપવો જોઈએ, રાજાએ કચેરી બરખાસ્ત કરી ઉદ્ધન વાળી
જગાએ આવી કબર ખોદાવી મહદુ તપાસ્યું તો નેમચંદની સ્ત્રીના
કહેવા પ્રમાણે ચોટલી હતી, મહદુ નેમચંદની સ્ત્રીને સોપ્યું અગ્ની
સંસ્કાર કરાવી નેમચંદની સ્ત્રી ઘેરઆવી નુરમાઇ નામકાની તમામ
મીલકત જપ્ત કરી રાજાએ પોતાના રાજમાંથી કાઢી મુકી.

વાંચનાર અને સાંભળનાર ભાઈઓ અને બહેનો વીચાર કરો
દાદીથી મુસલમાન, ચોટલીથી હિંદુ, અને ચાંદલાઓથી ધર્મ ઓળ-
ખાય છે, પહેરવેશથી દેશ ઓળખાય, વાણીઆ વ્રાહ્મણ; પટેલ, કેળી
બરાસીઆ, દરજી, મોચી, વીગેરે જાનો પહેરવેશ અને બોલીથી
વર્ણશ્રમ ઓળખાય છે,

અધ્યાય ૬૧.

પરજીઓ.

જુનો જમાનો વહીગયો રે, આજો નવો જમાનો રે;

જુનો જમાનો વહીગયો

રેક.

જે જે ગોપાળ મુખ ખોલતારે, હતા ગડપાળક રે;

સારેબજી મુખે ઉંચારતાં, બન્યા ઘોડાપાળક રે

જુનો.

ધેરધેર માથો પાળતારે, ખેતી વાળા પાળે મેંસો રે;

દુધદહીથી વાણુ કરતા, આજે સમરેટ દુધખાસેરે.

જુનો.

દુનના સંચા થયા દેશમાં રે, તેમાં દુધ પીલાય રે;
 માંખણ મલમ પરદેશમાં, દેશી કુચા ખાખરે. જુનો.
 ખેડુતોએ ખેતી સુકીનેરે, શુભામ ગીરી કરવા માંડીરે;
 ઉત્તમ ધધો ખેતીનો, નીચા ધધે નજર પોચાડીરે. જુનો.
 ધનવાનો કોઠારે ભરતારે, તમે કોડીએ ભરતા અખરે;
 રૂપીઆનુ લાવી આવ છે. એવો આવો આવ્યો છે દીનરે; જુનો.
 દુકાળથી નહોતા ડરતારે, આજે રોજ દુકાળરે;
 ઉપરથી ટાપટીપ સખતા, અંદર પેઠા છે કાળરે. જુનો.
 યરીરમાં તે પેસીનેરે, ખેડો પીવે છે કોહી રે;
 લે.યે આંખો નથી ખુલ્લતી, તમે ફેશન ખાધ મોહીરે. જુનો.
 ઘોડા ગાડીઓ દોડાવતારે, ભલે મોટરોમાં બેસો રે;
 નાણાં લોકોનાં જમેરાખીને, કંધની ચાખણો ઝાળવસીરે; જુનો.
 હાટખાડે ધરભાડે છે રે, જુવો વાણીતર ને બાજરે;
 શેઠાંણી બેઠાં લાવશી જમે, નથી દેવાળામાં લાજરે, જુનો.

જવાર, જેઝાપાળ. જેશ્રીકૃષ્ણ, રામરામ મુખથી બોલતા ત્યારે
 ગોપાળક હતા. શક્તિ અનુસાર એક ગાયથી માંડી શ્રીમંતો સોચો
 ગાયોના નેહડા બાંધી રાખતા તેને ગોકુળ કહેતા, તે ગાયોનુ દુધ
 જમાવી વલોવસવતા ધી ખાવામાં વાપરેને વધે તે વેચતા, બીજા
 મરીખ માણસોને મદત આપતા વધે તો વાછગં ને પાતા તેવી રીતે
 રાજરજવાડામાં પણ ગાયો પાળતા તેથીજ ગૌઆઘણ્યપ્રતિપાળ કહે-
 વાતા શેઠ સાકુકાર માંજન કહેવાતા જવારથી સાહેબજી * બોલતા
 સીખ્યા ત્યારથી ઘોડાપાળક (આપણા દેશમાં જેની ઉપર સ્વારી કરી
 સુઆદરી કરતા દેશમાં તેને શયુભારી પુજન કરતા તે ઘેલાબાને

ગાડીઓમાં બેઠી ચાર પાંચ સવારીઓ બેસાડી ને કુંભાર ગધેડાને ડફણાં મારી પોતાનું કામ કરાવે છે તેવી રીતે આપણે તેની પાસેથી કામ લઈએ છીએ. ગાડીનો બળધ સવારીનો ઘોડો) થયા અને ગાયોને કસાઈખાનામાં મોકલવા માંડી, ગાય જેવું ઉપયોગી પ્રાણી હું બીજું કોઈ બેતો નથી, દુધ, દહી, છાશ અને ઘીથી આપણું પોષણ કરે છે; તેની વાછડી ગાય બને છે, ને વાછડો બાળધ, બળ હદ તેનું બળ હજી સુધી કોઈએ આંક્યું નથી તેમ આંકનાર નથી સોમણ બારબરે તો પણ પોતાની ખાંધ ઉપર ઉચકી જાય છે, હજારો ગાઉની મુસાફરી કરાવે છે, ખેતરો ખેડી અનાજ પકાવી આપણને ખવરાવે છે, તેનાં ચામડાં આપણા શરીરનું રક્ષણ કરે છે, છતાં આપણે તેને પાળી શકતા નથી જે લાકડાઓ તેને નાપાક ધણે છે તેમની લુલ છે.

ધરક ન જીવે જાત કળત, ઉંધ ન જીવે દુટ્ટી ખાટ;
લુપ્તો ન જીવે જીવે અત, આ ત્રણેનું બાળો મન.

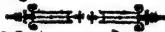
એક બ્રાહ્મણ બહુ તરસ્યો થયો એટલે ગામમાં જઈ એક ઘર માં પાણી માગ્યું. બહેન મને પાણી પાશે? આ બાઈએ તેના પહેરવેશ ઉપરથી જાણ્યું આ બ્રાહ્મણ છે બહુ તરસ્યો થયો છે ને હું હમણાં ના કહીશ તેવાજ બેભાન થઈ ભોંયપર પડતું મુકશે એમ ધારી બાઈએ કહ્યું, હા બાઈ બેશો ઘરમાં જઈ. ઠંડાપાણીનો લોટો બરી બ્રાહ્મણને આપ્યો. બ્રાહ્મણ પીધો પછી પુછ્યું બહેન તમે શી નાત છો. બાઈએ કહ્યું બાઈ પાણી પીને શું પુછ્યું તમે તમારે આપ્યા જાવ. બ્રાહ્મણ મુઠે મોઢે આપ્યો ગયો તેવી રીતે આપના

રખેવાળ ગાયને ધાસદાણો પેટપુરતો ખવરાવે નહીં દુધની વટલોઈ ભરી જુડી મુકે ગાય ખીયારી આડાં અવળાં ગોથાં મારી ઝાઝ વીગેરેમાં પેસી પોતાનું પેટ ભરે તે ભુલ ગાયની નથી પણ રખેવાળની છે, છતાં આપણે ગાયનો દેષ કાઢી બાર માસમાં હળદે શીડી લાખો ગાયો કપાવીએ છીએ તે પાપ કોના માથે તેનો વીચાર વાંચનારે કરી લેવો.

ખેડુતની સ્ત્રીઓ દસેર દુધની વટલોઈ લઈ ભેંસને દોવા બેસે દોહી રહ્યા પછી તાંસરામાં દુધ નાંખી પોતાનાં બહાલાં બચ્ચાં અને ધણીને રોટલામાં ખાવા આપતી, બાકીના દુધને જમાવી દહીં બનાવી આંતરે દીવસે વલોવી માખણનો પીંડો હિતારી તાવી ધી બનાવી ખવરાવતી અને છાશ મદત લોકોને આપતી દુધ વેચવું તે મહા પાપ ગણતી દુધ કોઈ લેવા આવ્યું હોય તો મદત લોટો ભરી આપે દોર અને માણસોની આબાદી માટે આઠ દીવસનો અણાળો પાળે તેમાં દુધ મેળવે નહીં આડે દીવસ સાંજ સવાર દુધનોજ ખોરાક ખાય ને ખાતાં વધે તો માયા મહોબત વાળાને ત્યાં આપે તે વખત તેમનાં રદય કેવાં કોમળ હતાં આજતો બેચાર દોર આંગણે દુઝતાં હોય તેને સાંજ સવારે દોઢ દુધના વહેપારીને ભરે, છાંટો દુધ પોતાના બહાલાં બચ્ચાંને આપે નહીં. આપણું બંધારણ દુધ, દહીં, દાશ અને ધીનું છે, તેનાથી લાંબુ આયુષ્ય ભોગવી શકીએ છીએ. દુધના વહેપારી ઓને દુધ, મલક અને માખણની પેદાશો ખાવી હશે તો પોતાના ઘેર દોરો રાખી દુધ દોવરાવી ભલે વહેપારકરે પણ ખેડૂત વર્ગને દુધ વેચવું એ મોટામાં મોટું પાપ છે, એંશી અગર સો વરસના ખેડૂત અગર સ્ત્રીને પુછતાં ચોખ્ખું જણાવે છે કે દુધ વેચવું અને

ઢોરોનુ રૂઢ વેયવુ ખરોખર છે. કારણકે ધી ઉપર ઢોરને ભેતાં ખાણુ દાણો પુષ્ટી કર્તા આપવો પડે છે તેથી ધી વધારે ઉતરે, ઢોરનો આ-વરદા વધે દુધ વધારે ઉતારવા માટે જે ખોરાક આપે છે તેથી દુધ વધારે આપે છે તે દુધમાં કસ હોતો નથી ને ઢોરનાં આંતરડાં દુઝી બેહુ ભરણ પામે છે.

ખેડુતો કોઠીએ, શ્રીમંતો કોઠારે અને રજવાડામાં ભોંયરાં ખનાવી અનાજ ભરતા, ઢોરો માટે ધાસ ભરી રાખતા તે વખતમાં દુકાળ પડતો હશે છતાં અત્યારે આપણે જેટલી હાડમારી ધાસ દાણાની ભોગરીએ છીએ તેટલી હાડમારી આપણા વડીલો ભોગ-વતા નહી હોય તેનું કારણ.

જેની કોઠીએ અન્ન, તેનું જીવ્યું ધન.

મારા જેવા તો એક મહીનાનું અનાજ લાવવું અને ખાવું કારણ કે વીણેલી છડેલી દાળ, અધમણુ પહ્લ લાવી સંચે દળાવીને વાપરવો. શા માટે વધારે ભરવું જોઈએ ? જૈરીને હોવું, ઝાઢકવું, વીણવું; દળવું ખાંડવું વળી ઝાઝા દીવસ થાય તો જીવાત વીણવી આવી અનેક ઉપાધીમાં જૈરીને શા માટે નાંખવી, ન છુટકે બે વખત રાંધે એટલે ખસ છે. કોઈ કહે છે ? અત્યારે સોંધવારી છે તો અનાજ કેવી રીતે ભરીએ પણ જ્યારે સોંધવારી હતી તો પણ મારા વીચાર લખ્યા પ્રમાણેજ હતા. ભોગજોએ મેધરાજ ચાર મહીના રી-સાણાં ખરે બે મહીના ખેંચે તો એટલી બધી હાડમારી ભોખવું છું તે લખવા અશક્ત છું પણ વાંચનાર ગ્રહસ્થો વીચાર : કરી બેરો કારણ કે મારા વીચારના કોએ પુણેસો માણસ છે. હું નાનો હતો

ત્યારે ધરડાઓ કહેતા. “ અનાજ કાચુ ખાવા વખત આવશે. ” તે કહેવતના મને સ્વપ્નતાં આવે છે. સંધનારીઓ ફેશનેબલ થઈ લાકડાંથી ઘુણી થાય, ડુંકરું પડે, માટે કાલસા જોઈએ, કાલસા પાડવા માટે કરોડો મણુ કાઢી વપરાતી હશે તેનો તાપ નકામો જાય ને તેના કાલસા અને આગળ સ્ત્રીઓ લાકડાં બારી કાલસા બચાવતાં ને લેગા કરી સોની, હુવાર, એવા કારીગરો વેચાતા લઈ જતા. હવે વીચાર કરો કાલસાની વપરાશ વધી દોઢ રૂપીએ મણુ કાલસા થયા આપણા દેશમાં નાનાં મોટાં કારખાનાં હજારો થયાં છે અને નવાં થાય છે તેમાં કાઢી જોઈએ. ચાની હોટલમાં કાલસા જોઈએ. જંગલોમાં બાવળો અને બીજાં પરચુરણ ઝાડો કુદરતી ધણું ઉત્પન્ન થતાં ને તેનાં લાકડાંને બીલકુલ હીસામ મળ્યોતો નહોતો પણ આજે દાતણ કરવા સોડી પણ મળતી નથી અને મળે છે તો પૈસાની એક સોડી અને અનાજ પકવવા રૂપીઆ એકની કાઢી દોઢ મણુથી બે મણુ મળે છે, આમળ ઉપર શું બાવે વેચાશે તેનો વીચાર વાંચનાર ગ્રહસ્થે કરવાનો છે. આજથી પચાસ વરસ ઉપર પાંચથી સાત રૂપીઆની કાઢી બાર મહીના ચાલતી આજે ત્રીસ રૂપીઆની કાઢી ને બે ત્રણ મણુ કાલસા હોય તો બાર મહીના ચાલે.

દ્રષ્ટાંત.

એક વખત હું બજારમાં જતો હતો ત્યાં કુંભાર માટલીઓ વેચતો હતો તેને મેં માટલીની કીમત પુછી ત્યારે કુંભારે, કહ્યું. ચાર આના. હું ચમક્યો. કુંભારે કહ્યું શેડ કેમ ગમરાયાં. મેં કહ્યું આટલી નાની માટલીના ચાર આના લે છે તો તારી પાસે ખુબ પૈસા લેગા થયા હશે કુંભાર બોલ્યો અને પુછ્યોસો વરસ થયાં છે.

હું પચીસ વરસનો હતો ત્યારે નેંભાડો એટલા બધા પકવતા ને તેનું બળતણ અમારા ગામના સેંભાઢામાંથી મફત લાવતા જે હવે રક્ત પાણી પીવાની માટલીએ બનાવી પકવવા માટે મારા ગામના સેંભાઢો મુકી ત્રણ ચાર ગાઉ જઈએ છીએ તો પણ બળતણ મળતું નથી ને પૈસા ખર્ચીએ છીએ તો પણ કોઈ આપતું નથી. એ ક નેંભાડો પકવતાં બળતણના દથ બાર રૂપીઆ થાય છે. તમે જાણતા હશે કે કુંભાર ને મારી મરત, બળતણ મરત, ફક્ત મજૂરીજ કરવી પડે છે એ વળત હવે ગયા. શેઠ યાદ રાખજો રૂપીઆ એકની એક માટલી મળશે નહી. તમારે કોડીઓ, હાંદલાં, કલાડાં વગર ચાલશે. તમે સોના ચાંદીના દાગીના પહેરો સારાં સારાં લુગડાં પહેરો, ગાડી ઘોડા દોડાવો પણ આ કાના કુંભારની પાણી પીવાની માટલી વગર તમારી તમામ સાલણી નકામી છે.

અધ્યાય સાતમો.

મનહર.

હારીસો તો રૂડી કાઢી, ચશમા ચડાવે દાડી;
પુસ્તકોથી ભરી વાડી, કહો તે શા કામની.
ખરી તો વાત ન જાણી, ફેરવે ધાંચી તો ધાણી;
તેલને ગણે છે પાણી, બેડક છે વામની.
ન જાણી કાયદે ખારી, ગરીબોને દીધા મારી;
ગંધા કેશ બહુ હારી, જાણે વસ્તી ગામની.
વાદી પ્રતિવાદી તણી, ખાવામાં છે ખુબી ઘણી;
લોકમાં છે શિરોમણી, ખીક નહી રામની.

દષ્ટાંત.

લહેરચંદ શેઠનું અમરસંગ ગરાસીઆ પાસે લેણું હતું, ત્રણ વરસ પુરાં થાય નહીં તે પહેલાં બાકી કઢાવી લે. અમરસીંગે વીચાર કર્યો, મારે શેઠ વગર ચાલતું નથી ને શેઠને મારા વગર ચાલતું નથી આ વખતે મારે શેઠને રૂપીઆ ભરવા નહીં ને દ્વારગતી લખાવી લેવી આવે. વીચાર કરે છે એવામાં લહેરચંદ શેઠ તેના આંગણા આગળથી નીકળ્યાં અમરસીંગે પુછ્યું શેઠ છ કેની તરફ ? લહેરચંદ — દેવપુરમાં ઉધરાણી જવ છું. ક્યારે આવશે ? શેઠલા ઘેર આવીને જમવા છે. એમ કહી લહેરચંદ શેઠ ચાલ્યા ગયા. અમરસીંગ ટેકચંદની દુકાને આવી ખડીઓ કલમ અને કાગળ માગ્યો. ટેકચંદે પુછ્યું અમરસંગબાપુ શું કરશો ? લહેરચંદ શેઠનો હીસાબ ચુકાવી આપું છું તેની દ્વારગતી લખાવી લેવી છે. ટેકચંદે કાગળ ખડીઓ અને કલમ આપ્યાં, અમરસીંગ લઈને પોતાને ઘેર આવી જુમડાં પહેરી ઢાલ તલવાર લઈ બાકાનું આંધી ખડીઓ કલમ અને કાગળ લઈ, દોઢ ગાઉપર ઝાડી છે ત્યાં આવી ઝાડના ઝોથે બેઠા કલાક પછી લહેરચંદ દેવપુરથી ઉધરાણી કરી તે ઝાડી આગળ આવ્યા. અમરસીંગે મ્હાનમાંથી તલવાર ખેંચી લહેરચંદ સામે ઉભો રહ્યો. ચળકતી તલવાર જોઈ લહેરચંદ બે હાથ જોડી ધુનતો બોલ્યો ભટ્ટ-સાખ જોઈએ તે લઈ જાવ મને મારશો નહીં અમરસીંગે કહ્યું લહેરચંદ શેઠ મને બોળ્યો ? ના ભટ્ટસાખ બોટાની છોડી નાખી એટલે લહેરચંદે કહ્યું અમરસીંગ બાપુ તમેજ છો ? હા બકાલ દ્વારગતી લખી આપે છે કે નહીં ? સવારમાં તમારા આંગણે થઈને નીકળ્યો તે વખતે બોલ્યા હોત નો હું લખી આપત હોમિની

દીકરા હું ઓળખું છું ? ખડીઓ કલમ અને કાગળ વગર શી રીતે લખી આપુ. લે હું આપુ ને ખડીઓ કલમ અને કાગળ આપ્યાં “ હહેરચંદ શેઠ મનમાં ટેંટીએ જીવન કર્યો હશે મારા હાથમાંથી ક્યાં જવાનો છે, “કલમ કડછી અને ખરછી” અત્યારે ખરછી એની પાસે છે તો કલમ મારી પાસે છે, મને છેતરી ક્યા જવાનો છે, ” હહેરચંદ શેઠ શું વીચાર કરે છે ? લખો ફારગતી ? અમરસીંગ આપુ લખુ છું.

ગરાસીઆ અમરસીંગ આપુ.

લી. હહેરચંદ શેઠ જત લખવાનું જે અમાર તમારી પાસે લેણું છે તે લેણાની વગડે વગડે ફારગતી ને ગામમાં એનું એ લી. હહેરચંદ શેઠ. સ. દા. પોતે.

અમરમાગ—મામમાં એનું એ એટલે હહેરચંદ—આ રૂપીઆ જમે કરીશ ને નવે નામે તમને ધીરીશ તેનું નામ એનું એ તલવાર આમમાં કરી ફારગતી ફાળાએ બાંધી બંને જણુ વાતો કરતા ગામમાં આવ્યા અમરસીંગ ખુશી થતો ઘેર ગયો. હહેરચંદ બારેબાર કોરટમાં જઈ દાવો કર્યો અમરસીંગ ઉપર સમનસ આવ્યો ફારગતી લઈ વકીલ પાસે જઈ તમામ ખરી હકીકત વકીલ સાહેબને સમજાવી છતાં વકીલ સાહેબે સલાહ આપી તારી ફારગતી રજુ કરાવી દાવો રદ કરાવીશ અમરસીંગ વકીલ સાહેબનું બોલવું સાંભળી હહેરચંદ શેઠ હારી મળ્યા ને હું જીતી ગયો એમ ધારી શીના રૂપીઆ જેટલા માગ્યા તેટલા આપ્યા મુદતના દીવસે કેસ ચાલ્યો. જજ સાહેબે અમરસીંગને પુછ્યું આ શેઠ તમારી પાસે કેટલા રૂપીઆ માગે છે. અમરસીંગે કહ્યું. મારી પાસે એક પાણુ પાંચ માસતા નથી લ્યો સાહેબ આ ફારગતી વાંચો. જજ સાહેબે ફારગતી વાંચી હસી પડ્યા.

હહેરચંદ આ શારંગતી તમે લખી છે. હા સાહેબ ક્યો કોરટને સમ-
જવો હહેરચંદ—હું દેવપુર ઉધરાણી ગયો હતો ત્યાંથી પાછા આ-
વતાં અમરસીંગબાપુ હાથમાં તલવાર ઝાલી રસ્તો રોકી ઉભા મને
મારી નાંખશે એવી બીકના લીધે મેં શારંગતી લખી આપી છે, તે શાર-
ંગતીને અમલ વગદામાં તલવાર ઝાલી ઉભા રહે ત્યાં શારંગતી ને ગામમાં
મારા હહેણાણીઆ કોરટ મને અપાવે. જડજ સાહેબે હુકમ નામુ કરી
આપ્યું. અમરસીંગ ઉપર ફોજદારી એક્ટ લાગુ કરી તરત સીપાઇ
મારફતે માજિસ્ટ્રેટની કોર્ટમાં પોલીસ સાથે રવાના કર્યો માજિસ્ટ્રેટ જ-
ડજ સાહેબના લખાણ ઉપર આધાર રાખી કેદની સીક્ષા કરી.

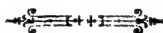
અમરસીંગના વકીલે જાને કોર્ટમાં છાડાવા માટે ઘણી કોશિષ
કરી પણ તેનું કંઈ ચાલ્યું નહીં.

વકીલ, બારીસ્ટર અને સોલીસીટરની પદવી સરકારે શા માટે
આપી ? કોરટના ઉપયોગી બહુતર બહુ પાસ થયા ? પોતાના
અસીક્ષોની ખરી હકીકત સમજી કોરટને સમજાવી પોતાના અસીલનું
બહુ કરી પેટ ભરશે. તેના બદલે પોતાના અસીક્ષોને ઉલટાનું સુલક
સમજાવી પોતાનાં ખીસ્સાં તરફ “ વરમરો કન્યામરો ગોરનું
તરલાણું ભરો ” અસીક્ષોનું ગમે તે થાય અમારે ક્યાં સ્નાન કે
સુતક છે આગળના વખતમાં “ જે જાય દરબાર તેનાં જાય ધ-
રબાર ” આ કહેવત હતી તે આપણે નજરે જોઇએ છીએ.

દેવા હહેણાની મુદત ત્રણ વરસની ત્યારે આપણું
આયુષ્ય હુંક થયું દેવા હહેણાની જ્યારે મુદત નહોતી ત્યારે
આયુષ્ય ઘણુંજ લાંબુ ભોગવતા.

ધીમા ધીમા ચાલો મારા પ્રાણરે. ઐ રાગ.
 ગયો ગયો વૈભવ દિન્દિત વ્રાતરે. (૨)
 બેહાલ તમે આ બની ગયા, ફેશનથી વીરો દુઃખી થયા;
 સુણો આ વાતરે, ગયો ગયો.
 મોટા નાના કોઈ ન સમજ્યા, સૌ એકાકાર;
 વિનાશકાળે વીપરીત બુદ્ધિ, ગયો દેશનો ભાર.
 મનમાં હવે વીચાર કરો, ઉધમે પ્રગુતુ નામ લહો;
 તો થાશે તમારો જયકારરે. ગયો ગયો.

સાત અધ્યાય સમાપ્ત.

અગાઉ આશ્રય આપનાર ગ્રહસ્થાની મુખારક
 ઇચ્છી નામ અમર નોંધું છું.

૫ રા. રા. હીરાલાલ નંદલાલ	૧ રા. રા. બળદેવ ગીરધરદાસ
૫ રા. રા. ઘેલાભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	૧. મેચી દલપત મગનલાલ
ટોપીવાલા	૧ કંસારા મોહનલાલ ગોવીંદજી
૫ રા. રા. ડાહ્યાભાઈ મગનલાલ	૧ રા. રા. દેવચંદ કાણજી
૫ કંદ્રાકટર ત્રીભોવનદાસ હર-	૧ શા. ચુનીલાલ રાયચંદ
જીવનદાસ	૧ કંસારા સામજીભાઈ નરોત્તમદાસ
૫ ભાવસાર મુલચંદ કચરાભાઈ	૧ શા. મંગળદાસ જી.મ. ડી. મહેતા
૫ કોઠારી નાગરદાસ માનસંગ	૧ શા. સોમચંદ સાંકરચંદ

૫ રા. રા. ચીમનલાલ જેસી-
ગભાઇ છમીવાળા

૫ મેમણ મુસા ગઢુર

૫ ભાવસાર લલ્લુભાઈ નથુભાઈ

૫ કંસારા દયાલજી ભાવજી છી-

ણીઓ બનાવનાર તથા વેચનાર

૫ શા. શંકરલાલ લલ્લુભાઈ

૩ રા. રા. ગીરધરલાલ શીવલાલ

૩ રા. રા. તલસીભાઈ ડાહ્યાભાઈ

૨ શા. કર્તુરચંદ બીખાભાઈ

૧ શા. ભાઇચંદ વજ્રતચંદ

૧ નાગોરી ભાઈલાલ નંદલાલ
ઝવેરી

૧ ઝવેરી કલ્યાણભાઈ મોહનલાલ

૧ શા. ભગવાનજી મોહનલાલ

૧ પરી અંબાલાલ કેશવલાલ

૧ લુવાર જીવણલાલ જગનલાલ

૧ મીયાંમદમદ હુસેનમદમદ શરી

૧ શા. માણેકલાલ છોટાલાલ

૧ આર. વી. ચોકસી

૧ કંસારા પરસોતમ આધવજી

૧ કંસારા કુલચંદ લક્ષ્મીચંદ

૧ કંસારા હરીચંદ ઝવેરભાઈ

૧ મોહ કાસીરામ ઇચ્છારામ

૧ શા. સાંકલચંદ મગનલાલ

૧ રા. રા.સાકરલાલ મગનલાલ

૧ શા. હરીલાલ ચુનીલાલ

૧ શા. મંગળદાસ હડીમંગ

૧ શા. રતીલાલ કેશવલાલ

૧ શા. નારણદાસ મોતીલાલ

૧ શા. સકરચંદ જોષ્ઠતારામ

૧ શા. બાલાભાઈ હરીલાલ

૧ શા. જોડાલાલ છોટાભાઈ

૧ શા. ચાંતીલાલ લલ્લુભાઈ

૧ શા. ચીમનલાલ અમરશીભાઈ

૧ દરજી વીસાજી હરીભાઈ

૧ દરજી ત્રીકમ કેશવલાલ

૧ ધાંચી ચીમનલાલ કેશવલાલ

૧ ધાંચી જીવણલાલ સાંકરચંદ

૧ ધાંચી ત્રીકમલાલ જગનલાલ

૧ ગાંધી ઇશ્વરલાલ જીવણલાલ

નડિયાદ.

૧ શા. અંબાલાલ મોહનલાલ

૧ શા. બેચરદાસ તાથાભાઈ

૧ પટ્ટા માણેકલાલ છોટાલાલ

૧ સોની જવેરલાલ જગનલાલ

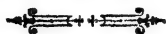
૧ સોની જહુલાલ સાંકલચંદ

:

હોદ્દનુ પોગળ-ટેકીલો લાલશંકર.

વીપ્રો સુધરે તો સૃષ્ટી સુધરે.

પરજીઓ.

આહણો સીખ્યા ભીખ માગતારે, કરમે રહ્યું પતરાળું;

આહણો સીખ્યા ભીખ માગતા.

ટેક.

નહાવું ધાવું નથી ગમતુંરે, નથી આચાર વીચારરે;

વેદના શાસ્ત્રો ન બણ્યા, મુકી સંખ્યા ને પુન્યરે.

આહણો.

પુસ્તક પાનાં મુક્યાં પેટીમારે, મુક્યો ગાયત્રીનો પાઠરે;

વીપ્રે વરેપા ઝલીયો, નજવે ભીક્ષાનો ઠાઠરે.

આહણો.

મુખે મંત્ર ઉચ્ચારતારે, આવતા દેવ સન્મુખરે;

મુખે અશીર્વાદ આપીને, દેતા સર્વેને સુખરે.

આહણો.

ચાવે તમાકુ મુખથીરે, બન્યા ખીડીના પીનાસરે;

દાર ગાંળે અને ભાંગના, હુવા શોખીન અપારરે.

આહણો.

સૃષ્ટી વીપ્રો ધુળવતારે, ધુળે મોટા મોટા રામારે;

તે વીપ્રો ચાલ્યા ગયા, હવે રહ્યા ન માયારે.

આહણો.

જેશ જેનારા નથી જ્ઞેશીયોરે, નથી પંડીતાના ભેખરે;

સાત પેઢીનાં નામ બોળાયાં, ઉપર મારી છે મેખરે.

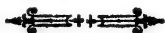
આહણો.

મા' પીવા હોટભાંરે, જુવો વીપ્રો જયરે;

સોની સાથે બેસીને, પુરી શાક ભજ્યાં ખાયરે.

આહણો.

પીતાંબર પહેરી નાલા વીનારે, જમ જમવાને આજરે;
 વીત્રો રહ્યા છે નામના, લાડુ જમવાને કાજરે. આલણો.
 વીત્રોને દેવ સમ ગણતારે, પુજતા તેમના પામરે;
 વીત્રો કહે તેમ કરતા, એવા વીત્રો નથી કાંયરે. આલણો.
 સોમચંદ કહે જમ ઇશનેરે, લાંબા લખું કેટલા લેખરે;
 વીત્રો સુધરે તો સુધી સુધરે. મારી વીધાનાએ મેખરે. આલણો.

હાટ બાડે ધર બાડે વાણોતરને વ્યાજ;
 શેઠાણી બેઠાં લાવસી જમે દેવાળાની શી લાજ.

દેવાળુ ધનપાળનુ, વીત્રો અમીચંદનો, કન્યા વીક્રમ તારાચંદનો,
 વાંદા સવચંદનો પરજીઓ, ધનવાનો કેવી રીતે ધનવાન બની મુખ
 બોગવે છે. તેનો આબેહુબ ચીતાર અને મનને આનંદ પમાડે તેવાં
 દ્રષ્ટાંતો હાલની સ્થિતિ જોતાં સ્ત્રી પુરુષો અને વીધાર્થીઓને ખાસ
 વાંચવા લાયક. કી. ૦-૮-૦ નામ નોંધાવશો તો થેર, ખેડે મલશે.

કર્તા.

વેદ્ય:—સોમચંદ જેઠાલાલ શાહ.

અમદાવાદ—હાલની પાળમાં ખારાકુવાની પાળ.

બહાલાં બચ્ચાંની યાદગીરીમાં માતાને શીખામણ.

શું કરેલા ? મને લગારે કુરસદ મલતી નથી, ખાંડતી નથી, દળતી નથી, હોવા ઝાટકવાનું નથી, લાપચા, ધુપવાનું નથી ત્હોણે હમણાં ઉઠી સગડી સળગાવી, પાણી ખાંડ ચા ઉકળા જાય છે. પણ દુધ લઈને આવ્યા નહી, ગોળા ખવરાવી નથી તેથી આ છોકરો રોયા કરે છે. પાણીમાં ઓગાળીને પાવ. ચા થશે ત્યારે ચમચીમાં ચા લઈ ગોળા ઓગાળીને પછશ ઉપરથી નવટાંક ચા પીશે ત્યારે ઘોડીઆમાં રમ્યા કરશે. કેટલાં છોકરાં થયાં ? પાંચ થયાં ને આ છઠું એકે જીવતુ નથી. ગોળી શાની છે. ખીજાં તો વેચાતી લાવે છે, મેં તો અપ્રીણ કેસર જયફર વીગેરે ચીજો મંગાવી ઘેર વાળી છે. ત્યારેજ એકે છોકરું જીવતુ નથી આ જીવશે તો પાંચ વરસે મરશે. તમારી ઠાઠડી તે ઉપાડવાનો નથી. તમે તેને સમજાવશો ? મારે આ છોકરાને શું કરવું ? ઘરડાં બુઢાં ટળચાંને પુછો ? તમેજ કહોને ? હું તો ચાર આનાની એળાઆની ડખી લાવું છું હમેશાં બાજરીના દાણા જેટલો પાણીમાં ઓગાળીને પવ છું. ઝાડો સાફ આવે છે ધાવણ પચે છે આખો દીવસ રમ્યા કરે છે રાત્રે નીરાંતે ગિધે છે. હું ખાંડુ છું, દળું છું ને મારે પીયર જવ છું તો પાણી પણ ભરું છું. હજી સુધી મેં વેચાતી દળાવ્યું નથી આટલુંએ કામ આપણે ન કરીએ તો ધાવણ સ્વચ્છ અને ચોખ્ખું ક્યાંથી આવે ને આપણે માંદાં ને માંદાં

રહીએ પછી આપણું છોકરું નીર્મલ્ય હોય તેમાં નવાઈ શી ?
 એળીઓ ક્યાં મળતો હશે ? દરેક ગાંધીને ત્યાં મળે છે પણ એખો
 અને શુદ્ધ હું તો વૈદ્ય સામયંદ જોડાલાલ. ઠે. ઢાળની પોળમાં
 ખારાકુવાની પોળમાં અમદાવાદ. તેમના ત્યાંથી લાવું છું અને દરેક
 બચ્ચાંને માફક આવે છે. અગીઆર મહીનાનો થયો એટલામાં એ
 ઘોડીઆં શાડી નાંખ્યાં હજી સુધી તાવ, ઉધરસ, વરાદ સસણી થયાં
 નથી માટે માફ કહેવું માની તમે એળીઓ વાપરો. આ સીવાય ખીજ
 દવા કરે છે ? હા ! આ બધું કરાવી દવા આપે છે ? આજેજ
 છોકરાના આપને મોકલી મંગાવી લઈ ને કાલથી એળીઓ પાવો
 શરૂ કરો. આ ગોળાઓ ખીજને આપી દઈ ના બહેન ખીજને આ-
 પશે નહીં એને તો ગટરમાં નાખશે ને ખીજ છોકરાંને એળીઓ
 વાપરવા તેનાં માખાપને ભલામણ કરવી. એજ શાન્તી.

રૂપીઆ પાંચ ઈનામ.

કુનિયાં કહે છે કે આંખ એ જીંદગીનું સાર્થક છે ?
 તો ધ્યાન દઈ પુરેપુરું વાંચો.

કહેતા 'સૌ સંસાર, જીવ્યાથી જોયું લલુ';
 ગયો વ્યથા અવતાર, જીવ્યા પણ જોયું નહીં.
 રાતના અબ્યાસ કરતા વીધાર્થીઓ, નામુ લખનાર વહેપારીઓ
 કારકુનો, આરતી તથા નક્સી કામ કરનાર કારીગરો, ધનનેરો,

વીવીંગ માસ્તરો, શેઠ શાહુકારો અને રાજ દરબારમાં વાપરવા લાયક અને લહેજત આપનાર.

ધુપો રહે નહીં આભમાં, ઉઝ્યો દિનકર જેમ;

સુરમે ઉત્તમ દેખતાં, ધુપો રહે નહી તેમ.

પાસથી મર્દન થએલો, બીમસેની આસથી ધુંટાએલો, ગુલાબ-જળના પટે ચઢેલો, સીસાથી શોધાયેલો, જસતના ખાપરીયાથી ભેળવાયેલો, સાચા મોતીની ભુકીથી લસેટાયેલો, આંખના દરેક દરદોને મટાડનાર.

સાચા મોતીના સુરમે નથી તેવી ખાત્રી કરી આપનારને રૂપીઆ પાંચ દનામ આપવામાં આવશે. આ સુરમે સવાર સાંજ આંખમાં આંજવાથી આંખમાંથી પાણીનું ઝરવું, ઝાંખ, છાયા, આંખ ઝીણી પડવાથી કમ નજર થઇ લોચા વળે છે. જામરથી આંખમાં આવતી ચેળ, વેગ, બળતરા, કળતર, થતો મોતીઓ, ખાંપણોનું ખરવું, પીવા વળવા વગેરે દરદોને અટકાવી આરામ કરે છે. ઘણાક ગ્રહસ્થો કહે છે કે સારી આંખ હોય ને શા માટે સુરમે આંખને નોંધએ ? તો જેમ ન્હાવાથી મેલ નીકળી શરીર સ્વચ્છ થાય છે તેમ ત્રીજે દિવસે સવાર અગર સાંજે સુરમે આંખવાથી ગરમી કાપી આંખમાં ભરાયેલો મેલ કાઢી આંખને ચોખ્ખી રાખે છે. તોલ્લા એકના બે રૂપીઆ.

બનાવનાર,

આયુર્વેદ ઔષધાલયમાં વૈદ્ય સોમચંદ જેઠાલાલ.

અમદાવાદ—હાલની યોજનામાં ખાસકુવાની યોજ.

હિન્દનું પાગળ-ટેકીલો લાલશંકર.

ગપવા

વ્યાસજી બેઠા કયા કહેને, જોડીઆ રાગ પુરાવે છે;
 વિદુષકનો પાડ ભજવી, શ્રોતાને હસાવે છે.
 માણ વગાડી મુઝો મરડી, લાંબા હાથ હલેકાવે છે;
 મીઠું મરચું ભભરાવીને, રાગ રાગણી કાઢે છે.
 ખીસ્સાનાં દ્રષ્ટાંતો કાઢી, શ્રોતાને સંભળાવે છે;
 માણસોની ઠઠ જમાવી, વાહ વાહ કહેવરાવે છે.
 લપોડભાઈએ લાહુ જમાડી, ઉપર દશજા આપી છે;
 કાલે તો છે કપુરચંદના, આજે અમને કહેવરાવ્યું છે.
 સ્ત્રીઓ તો સીધાં લઈને, કયા સાંભળવા આવે છે;
 એકું તો એકે ન આવે, વ્યાસજી બહુ સારા છે.
 સાસુએ તો વહુને પુછ્યું, રોજ ઉજગરા કરે છે;
 કયામાં શું સાંભળી આવ્યાં, શી શીખામણ લીધી છે.
 વ્યાસજીએ દ્રૌપદીને, પાંચ પતિ કરાવ્યા છે;
 દુર્યોધને લાજ લીધીને, ઘણાં ચીર પુરાવ્યાં છે.
 તોયે સતી તે કે'વાણી, વ્યાસજીએ ફરમાવ્યું છે;
 મારે તો છે એક પતીને, ચાર કરવા બાકી છે.
 સાસુએ તો જાણી લીધું, ચવળી શીખામણ લીધી છે;
 વ્યાસજી તો વધી મચાને, રામલીલા ક્યાં થોડી છે.
 પતિ પત્નીને સાથે લઈને, નાટક સીનેમા જોવે છે;
 અવરે રસ્તે ચાલી દુનિયા, સુધારે કહેવાયો છે.
 સોમચંદ કહે છે મહાભારતમાં, ખરું જ્ઞાન છુપાયું છે;
 વીરરસ ને સતીત્વપણને, આજે કોણ સમજાવે છે.

લેખકના સંસ્કારાંતઃ—

નામ નોંધાવો—ક્રી. રૂ. ૦-૧-૦ છપાએથી થેર ખેડે રાગ

